

TÖRTÉNELMI KOZLEMÉNYEK

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA MULTJÁBÓL 1982 JUN 1 0

ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE ÉS KASSA SZABAD KIRÁLYI VÁROS
TÖRVÉNYHATÓSÁGÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL.

SZERKESZTIK:

DR. CZOBOR ALFRÉD

Abauj-Tornavármegye levéltárnoka

KEMÉNY LAJOS

Kassa sz. kir. város levéltárnoka,
a Műemlékek Orsz. Bizottságának
lev. tagja.

MUNKATÁRSÁK:

Csoma József
Hoffmann Arnold
Kerekes György
Ferdinándy Gyula
dr. Eöttevényi Nagy Olivér
dr. Puky Endre

Révész Kálmán
Szabó Adorján
dr. Takács Menyhért
dr. Tóth-Szabó Pál
Varjú Elemér.

MEGJELNIK ÉVNEGYEDENKÉNT.

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ÉVRE HAT KORONA.

KASSA.
WLASZLOVITS TESTVÉREK KÖNYVNYOMDÁJA
1910-52.

TARTALOM.

	Lap
Előszó. Irta: dr. Békefi Remig	1
II. Rákóczi Ferencz fejedelem istállója. Irta: Csoma József	3
Abaujvármegye és Kassa városa az I. Rákóczi Ferencz- és Thököly- féle fölkelések korában. (1670—1685.) Irta: Szabó Adorján	13
A kassai református egyház levéltára. Irta: Révész Kálmán	29
Abauj- és Tornavármegye a honfoglalás előtt. Irta: Csoma József	33
Kassa küzdelme a német katonaság beszállásolása ellen. Közli: Kerekes György	49

Családtörténet.

Abauj- és Tornavármegye nemeseinek összeírásai. Közli: dr. Czobor Alfréd	58
A Tornavármegyében kihirdetett czimeres nemeslevelek. Közli: dr. Czobor Alfréd	65

Vegyesek.

II. Rákóczi Ferencz Abaujvármegye közgyűlésén. Közli: dr. Cz. A.	71
Két községi szabadalomlevél. Közli: K. L.	72
Palatinus urunk öngyásága vendégségére való költségnek rendi. Irta: Kemény Lajos	75
Miért huzzák meg sz. Jakab napján az Orbán-harangot. Irta: K. L.	78

Irodalom	80
---------------------------	----

5604
Possessor: Pastinny Miklós

Előszó.

A tisztelt szerkesztők kitüntető bizalma az oka, hogy a „Történelmi Közlemények Abauj-Torna vármegye és Kassa multjából“ e sorokkal indulnak meg életútjukra. Gróf Széchenyi István, a legnagyobb magyar, nyolcz évtizeddel ezelőtt a központosítást, hatalmas magyar főváros megteremtését vallotta elsőrendű feladatul, amelyben az egész nemzet szellemi világát irányító irodalmi, tudományös és művészi élet, fejlett ipar, virágzó kereskedelem és hazafias szellem honoljon. Ma, nyolczvan év után, midőn Budapestben Széchenyi reményeinek teljesülését örömmel szemléljük — magyar lelkünk a főváros határain túl, Magyarország vidékeire is elszáll. Ugy érezzük, hogy a magyar nemzet politikai, szellemi és gazdasági erejének gyarapítása végett erős vidéki középpontokra, tudományosan művelt, anyagilag gazdag és a történelmi mult eszméiből táplálkozó városokra van szükségünk. Örvendező lélekkel látjuk, hogy Kolozsvár mellett, a történelmi jog alapján Pécs, Pozsony és Kassa, a magyar faj szellemi erejének izmosítása czimén meg Szeged és Debreczen milyen áldozatos munkával készülnek erre a nagy hivatásra.

Kassát földrajzi helyzete és történelmi élete Északkeleti-Magyarország vezér-városává avatta. Hirét, nevét a közép-korban gazdag iparával, messzire elható kereskedelmével és művészeti kincseivel alapította meg; az újkorban pedig Abauj-Torna vármegye és Kassa városa a magyar nemzet

alkotmányos jogaiért vívott küzdelmek vezérlő irányításával, az egyetem megalapításával és a magyar irodalom előkelő művelésével szerzett kiváló érdemeket a magyar haza szolgálatában.

E nemes város és a magyar nemzet igaza mellett mindig híven helytálló Abauj-Torna vármegye földje tele van történelmi és művészi kincsekkel. Kezdve a „Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum“ s a városi és vármegyei gazdag levéltár gyűjteményein, a családok, városok és községek egész sora őrzi a történeti forrásokat.

Ezek közlésének az ideje elérkezett. Történetírásunk a politikai történelem mellett ujabban munkába vette a magyar nemzet műveltségének kifejlődését is. Az örökös harczy zajok, diadalok és vereségek, politikai alkudozások és békekötések keretein túl meg akarjuk ismerni magát a nemzetet az ő hitével, erkölcsével, egyéni, családi és társadalmi életével, ruházatával és szokásaival; a földmivelés, ipar és kereskedelem állapotával és tényezőivel; a szellemi élet keretében a kereszténység nemzetfentartó tevékenységével, az iskolázás, tudomány és művészet fejlődésével; a személyi és anyagi magánjog s a polgári és büntető igazságszolgáltatás rendszerével; a városi és vármegyei szervezet alakulásával, működésével és jelentőségével.

E munkából a Magyar Tud. Akadémia, a Magyar Történelmi Társulat és egyéb országos keretű társulatok mellett, ki kell vennie részét a vidéknek is. Ezért üdvözlöm a magyar ember és történetíró lelkével melegen a derék szerkesztők hazafias és tudományos vállalkozását. Bizonyuljanak a „Történelmi Közlemények“ a magyar történetírás kincseshányójának, melynek munkálásánál a II. Rákóczi Ferencz szelleme által megihletett magyar társadalom anyagi és erkölcsi támogatásával hűségesen virraszt.

Budapesten, 1910 február 15.

Dr. Békefi Remig

egyetemi ny. r. tanár
és a Magy. Tud. Akadémia
rendes tagja.

II. Rákóczi Ferencz fejedelem istállója.

A XVIII-ik század a memoírok százada. Ezen korban mindenki igyekezett megörökíteni korának eseményeit és saját maga élményeit. Ezen memoire-írás szokásának köszönhetjük azt is, hogy dicső emlékezetű II. Rákóczi Ferencz fejedelmünk élete folyását — ma, kétszáz év múlva — csaknem napról-napra és óráról-óraóra ismerjük. Ismerjük fáradhatatlan tevékenységét a köz, a haza ügyeinek intézésében; de ismerjük szabad óráiban szórakozásait is, amidőn el-elhagyva környezetét és vendégeit, vagy azokkal együtt, ki-ki ment vadászni, vagy ha sik vidéken tartózkodott, agarászni.

A fényes udvartartáshoz, diszmenetekhez, bevonulásokhoz, de főképen a hadjáratoknál szüksége volt a fejedelemnek nagyszámu paripákra, melyeknek egy része biztos lábu, erős szervezetű legyen a hadviselésben, csatákban, a másik rész kényesen hordja urát a diszbevonulásoknál, a harmadik könnyen kövesse az agarak nyomát, a nagy fejedelem szórakozó kedvteléseiben.

A lovakban a keleti fajt kedvelte s Törökországból szerezte be azokat. 1707. július 6-án érkezett meg lovászmestere, Pogány Ádám, az ujonnan beszerzett paripákkal Törökországból Munkácsra s a fejedelem azonnal nagy érdeklődéssel szemlélte meg az új szerzeményt. A még tanulatlan lovakat aztán reggel és este tanították s é gyakorlatokat ő az ablakból nézte végig, vagy lement a gyakorló iskolába,

„ahol azoknak nézésében egész sötét estvélig gyönyörködtette magát“. De megtörtént az is, hogy „a looskolában maga a felséges fejedelem is lovagolt.“

Az így betanult paripákra a fejedelem — lovászmestereit maga elé hivatván — az aranyos lószerszámokat maga osztotta ki. Hogy ezen felszerelések minő fényesek voltak, azt az alább közlendő inventarium mellett a memoire-írók is gyakran megemlítik egy-egy diszmenet alkalmával, hozzátéve mindig, hogy őfelsége török paripán lovagolt.

Erdélyi fejedelemmé választása alkalmával 1707. május 29-én, írja Beniczky Gáspár, Ónodnál a diszmenetben, „amely nagy és ebben a magyar világban nem sokszor látott pompával vala, a felséges fejedelem egy szép, pompás török pejparipán, királyszinü köntösben és fekete kolcsagtollal jött.“

A lovak iránti előszeretete őt rodostói magányába is elkísérte. De Saussure Czézár törökországi leveleiben feljegyezte, hogy a fejedelemnek Rodostóban is számos paripája és jókora kopó falkája volt, mert a vadászatot mindig szerette. Rendszeresen hetenként kétszer vadászott. 1729-ben adatta el lovait, feloszlátván istállóját és vadászfalkáját.

A szabadságharcz alatt a lovászmesterek és alkalmazottjaik szigorú katonai fegyelem alatt állottak. Kötelességeiket szigorú katonai instructio írta elő, melynek egyes pontozataiban az azokban előirt kötelesség elmulasztása „életek elvesztését“ vonta maga után.

A Bydeskuthy család levelesládája csicseri Orosz Pál, a mezei hadak generális főstrázsamestere utján, ki érdekes okiratot őrizett meg részünkre. Egyik a lovászmesterek instructiója az 1708-ik évből, a másik ezen lovászmesterek kezébe átadott lószerszámoknak, nyeregeknek leltára. Az alábbiakban mindkettőt szószerint közöljük.

I. Instructio.

Pro egregiis Sigismundo Giczei, Adamo Berzeviczi et Andrea Szabó stabuli nostri praefectis, fidelibus nobis dilectis, data punctis sequentibus.

Primo. A lovászmesterség hivatallyai között legfőbb levén az, hogy lovon vagy hintón, akármely felé való fordu-

lásunk, de kiváltképpen táborozásunk és szorossab állapotoknak alkalmatosságival oldalunkhoz közel lenni tartozván, mint egy belső testőröknek tartassanak, szükséges azért mindenek felett hogy hivatalyokat meggondolván, oly józan és mértékletes életet éllyenek, hogy nemcsak alattokvalóinak jó példát mutassanak, hanem egyszersmind valamikor parancsolatunkat értendik, szolgálatunkra oly készen találtassanak, hogy ha az gyakran történhető szorosabb alkalmatosságoknak idején mértékletlen életek vagy gondviseletlenségek miatt, vagy szolgálattokban vagy lovaink iránt megfogyatkozunk, életekkel is számot adni tartoznak, s a mint is

Secundo. Tudtokra légyen hogy az ütközeteknek s más akármelyféle szorossab állapotoknak alkalmatosságával mindenkor három elkészült fegyveres paripánkat oldalunk körül hordoztassák és hogy ha vagy lovunk veszedelme vagy bádgyatsága miatt, vagy más okokra nézve más paripára léssen szükségünk, magok lováról leugrani tartoznak és ha magunk paripáját hirtelen alánk nem adhatták, ugyan a magokét is alánk adni köteleztetnek életek elvesztésének büntetése alatt s azért is

Tertio. Oly lovász szolgálkat igyekezzenek számunkra fogadni, akik hasonló józan életben foglalatostkodgyanak és a kiknek magok becsülletes viseléséről már eleve tudósok voltak és igaz szükségekben bizonyosok lehetnek, de kiváltképpen azokat, a kik fegyveres vezeték lovainkra gondot fogjanak viselni, hirünk és consensusunk nélkül meg ne fogadják, kiknek is közönségessen coventiójokat kiadattatván, gondviselésekben léssen említett lovászmestereinknek, hogy mindazoknak kifizetését mind pedig ruházattoknak kiadattatását udvari commissariusunknál oly vigyázással vitessék véghez, hogy mivel gyakran körülöttünk forognak és vezetékünket környétánk előtt hordozzák, rongyossan vagy romlott csizmákban ne találtassanak. Azonban

Quarto. Hogy azon alattok való szolgálk, annyival is inkább tudhassák mihez alkalmaztatni magokat, oly rendben vegyék őket, hogy a paripák, pajzán és szekeres lovak gondviselésére elosztván őket, kinek-kinek állandóképpen kimutatódgyék, micsoda lovakra, és más egyéb állapotokra legyen

göndgya, amint is jó és szoros instructióbeli parancsolat mellett hivatalyokat elintéztvén, magoknak is köteleességekben léssen, hogy nem csak a főbb lovászokkal vigyáztassanak az alábbvalóknak a lovak körül való magok alkalmaztatására, hanem magok is minden nap gyakorta a lovak tekintésére közöttük megfordulván, a fogyatkozásokat megvizsgálják és orvosolják, az istállókat és szerszámokat csinosan tartásák, a vétkeseket érdemek szerint büntessék és mindenekre oly szorgalmas gondot viseljenek, hogy ha vagy lovainkban, vagy más egyéb gondviselések alatt levő állapotokban negligentiájok miatt kár esik, magukébül fogják pótolni. Melyre nézve

Quinto. Szükséges, hogy valamint a midőn komornyikunktól bizonyos ezüst, arany, és köves szerszámokat kezekhez vesznek, azoknak kiadásáról és perceptiójáról contra-quietantiákat adgyanak, nemkülömben köteleességekben léssen; lovászmestereinknek, hogy a midőn vagy a szolgálatban alternálódnak, vagy udvarunktul másuvá távoznak, egymásnak kézről-kézre recognitio mellett kiadgyák és esztendőben legalább kétszer komornyikunkkal számot vessenek, sőt ennek felette

Sexto. A jó rend magával hozván, hogy a több alább való eszközök is számban tartassanak, hivatalyokhoz tartozik az is, hogy minden angáriánkint azokat is inventáltassák és kinek-kinek az alábbvaló szolgák közül kiadván jó gondviselés alatt való tartását, keményen és oly büntetés alatt parancsolják, hogy ha valamely azok közül vagy elromol vagy elvesz gondviseletlenségek miatt, fizetésekből defalcáltatik, eo declarato, hogy az elköpött szerszámokat is, ámbár kordé állapot magában, mindazonáltal némely rossz consequentiákra nézve magokénak, a romlodozásnak színe alatt ne tulajdonítsák. Továbbá

Septimo. Nagy köteleességekben fog állani, hogy mind éjjel, nappal, akár helyben, akár táborban levén, egynehány lovainkat megnyeregelve készen tartásák, a mint is a végre szállásunk és sátorunk előtt karabélyos strása állván, a strásálásnak rendi szerint egész készülettel paripánkat kezéhez adassák és successive változtassák oly observatióval, hogy valamikor a karabélyos a lovat kezéhez veszi a másikatul,

mindannyiszor egy vicelovászmester, a ki a lovaknak változására naponkint alternatívum rendeltek. Puskáinkat és lóra való számszámokat megtekintse és a változó lónak puska-
tökjében bérakja, egyszersmind oly kemény parancsolat alatt, hogy ha vagy a strása, vagy a lószámszámoknak valamely fogyatkozása miatt, annak idejében rövidségünk s megfogyatkozásunk történének, a vétkes fél életét is elveszti.

Octavo. Valamikor valahová vagy hintón, vagy lovon kimegyünk, mindenkor lovászmestereink közül edgyik két s három vezetékkel, (a mint parancsolattya lészen) velünk jární tartozzék s még akkor is oly készülettel indulyon ki, hogy soha a patkólásra való eszközök el ne maradgyanak, a mint is

Nono. Szoros gondviselésekben lészen, hogy oly megpróbált jó kovácsokat szerezenek lovainkhoz, akik nemcsak a lovak patkólásához, hanem orvoslásához is (a midőn nyavalyájok történi) jól értsenek, melyre nézve azon legyenek, hogy a szükséges patkóknak szöggekkel együtt való megszerzésében soha fogyatkozás ne essék.

Decimo. Utazásunk vagy táborozásunk alkalmatosságával mindenkor a vicéjek közül egyet több szolgálkkal együtt a stációkra előre küldgyenek, hogy minekelötte lovaink oda érkeznének, fűrül vagy szénárul és más egyéb szükséges dolgokrul elégséges provisiót és dispositiókat tétethessenek. Utólyára

Undecimo. Magok dependentiáját Hoff Mesterünktül tartván, minthogy az egész hivatalyokbeli casusokat sem nem lehet, sem nem szükséges elő számlálni, valamiben, valamikor kérdésre és orvoslásra való szükséges dolgok interveniálnak, azok iránt az említett tiszthez recurrálván, minden parancsolatink szerint dispositiójához alkalmaztassák magokat, és egy szóval egész hivatalyokban hitek szerint serény dexteritással és igaz hűséggel eljárjanak. Datum in Castro nostro Szerencs, die Nona Mensis Martii Anno 1708.

Ad Mandatum suae Serenitatis Principalis et
Ducalis proprium ex Cancellaria Aulica

Paulus Ráday m. p.

P. H. Caspar Beniczky m. p.

II.

Anno 1709. Die 18 Februarii. Felséges urunk kegyelmes instructiójának tenora szerént, kezünkhöz kegyelmesen concedált szerszámoknak, nyergeknek szokott angariánként való révisióknak ujonnan megvizsgált specificatiója következik ekképpen.

Első. *Szilitár* nevü paripán levő nyereg, kinek is mind az első s mind a hátulsó kápája ezüsttel s maga bársonnyal borított, hozzá tartozandó: egypár tiszta ezüst kengyelek, kék veritékcsafranggal, mely arany és ezüst prémmel meg vagyon hányva, hozzája tartozandó széles ezüst aranyos török szerszám, kantárból, szügyellőből, orozóból álló. A farmatringja Bagaria. Párduczbőr ezüst sinórral, kéken czifrázott takarója kék selyem maicz, lekötő szija, kin a karika vas s ezüsttel borított.

Második. *Beliny* nevü paripán levő nyereg, kinek is czápa boritása, ezüst-szegekkel kivert, a körületi ezüst pléhes. A kengyele vas, ezüst pléhhel borított, czafrangja egy végben puskatakaróval, világos kék Anglia ezüst prémmel meghányt; szerszáma, tudniillik kantár, szügyellő, farmating, ezüst csigákkal kétszeresen meghányt, kék selyem maicz lekötő szijja.

Harmadik. *Szultány* nevü paripán levő nyereg, kinek is az kerületi csontos, a kápája pedig mind a kettő ezüst szegekkel vert, kengyele réz, a kerületi zománcoz, szerszáma török kantárból orozóból, szügyellőből, aranyos ezüsből álló, farmatringja csak Bagaria. Párduczbőre arany sinórral. zölden czifrázott, zöld selyem maicz lekötő szijja.

Negyedik. *Csendes* nevü paripán lévő nyereg, kinek is a boritása zöld bársony, ezüst, aranyos pléhben foglaltatott, hajdani mód szerint mind első s hátulsó kápájában ezüst karikakengyele vas, ezüsttel borított, hozzá tartozandó zöld Anglia veriték, arany prémmel meghányt. Czafrang szerszáma egész, tudni illik kantár, szügyellő, farmatring tiszta ezüst, aranyos, zománcoz. A lekötője zöld selyem maicz.

Ötödik. *Szerecsen* nevü paripán levő nyereg, kinek is mind első s hátulsó kápája ezüsttel borított, tiszta ezüst kengyele, szerszáma tudniillik kantár, szügyellő, farmatring tiszta ezüst, aranyos, orozója is ezüst, aranyos, Párducz-

bőre ezüst sinorral és ezüst liliomokkal meghányt, a lekötő szija veres selyem maicz.

Hatodik. *Csunya* nevű paripán lévő nyereg, kinek is a kerületi ezüsttel borítva és mind a hátulsó s mind az első kápája ezüst szegekkel megverve, (mind a szegei, mind a kerületi aranyos), Párduczbőre arany sinórral czifrázva veres posztón. A szerszáma, tudniillik kantár, sügyellő, farmatring ezüst, aranyos, keskeny veres angliai posztóból veriték czafrangja, a kengyel tiszta ezüst, köves, a lekötőszija veres selyem maicz.

Hetedik. *Agá* nevű paripán lévő török nyereg, kinek is borítása zöld bársony és ezüsttel borított, kengyele tiszta ezüst, veriték czafrangja zöld, viseltes foldozott, ezüst prémmel prémezett. Szerszáma tudniillik kantár, ezüst, aranyos, sügyellővel és farmatringjával. Lekötő szija penig zöld selyem maicz.

Nyolczadik. *Bancsi* nevű paripán levő nyereg, kinek is mind első s hátulsó kápája ezüsttel borított, maga az nyereg czápával, kengyele, veriték czafrangja veres angliai, ezüst prémmel meghányt, veres angliai vánkös hozzátartozandó, veres selyem maicz lekötő szija, szerszáma tudniillik: ezüst aranyos kantár, sügyellőstől, az farmatringja csak bagaria.

Kilenczedik. *Csapzi* nevű paripán veres bársonnyal borított angliai nyereg, feje, sárga skófiummal varrott angliai czafrang és puskatokfedél ezüst aranyos, szerszáma tudniillik kantár, sügyellő, farmatring, ki is annakelőtte a *Ficzkon* járt.

Tizedik. *Banbucz* nevű paripán karmazsin szín veresbársony anglia nyereg, ugyan bársonyból czafrangja, puskatok fedele arany fonallal varrott, ezüst arany fonalból való rojtok körülötte. Párduczbőre ezüst sinorral, zölden czifrázva, lekötő szija pedig zöld selyem maicz. Szerszáma egész ezüst aranyos tudniillik kantár, sügyellő, farmatring.

Tizenegyedik. *Bussa* nevű paripán zöld angliai arany prémes nyereg, ugyanolyan prémes czafrangja, puskatokfedele, szerszáma egész ezüst aranyos, tudniillik kantár, sügyellő, farmatring.

Tizenkettődik. *Szarka* nevű paripán rózsaszín veres angliai nyereg, ezüsttel prémezett mind czafrangja, mind

puskatokfedele, szerszáma török aranyos sárga rézből való. Orozója pedig szalamia.

Tizenharmadik. Ilosvai Ábrahám uram pej lován levő nyereg, kinek is mind első s hátulsó kápája ezüst pléhhel borított. Ugyan a nyereg szárnyai is. Magyar rézkengyelei. Világoskék angliai posztóból fejér skófiummal, virágokra varrott fecskefarku czafrang, ugyanollyatén puskatok fedéllel, kék selyem maicz lekötőszijjal, melynek szerszámát, ki is Molduvai mód szerint végei ezüsttel borítva voltak, Ilosvai Ábrahám urnak maga ő Felsőge adta mostan Munkácson létünkkor.

Tizennegyedik. Nagy Daru nevü paripán zöld angliai posztóval borított, arany prémmel prémezett német nyereg, melynek czafrangja s puskatok fedelei zöld bársony, arany fonallal varrott, szerszáma sárgaréz, aranyozott.

Következnek a ládában való nyergek, szerszámok s egyéb istálló szükségére való eszközök.

Dalián és Vidámon járt széles ezüst aranyos kantár, szügyellő, farmatring.

Mizó lovon járt széles, szarufás ezüst aranyos török kantár, szügyellő, farmatring csak bagaria orozóstól.

Régi török veres bársonyos nyereg, ezüst skófiummal varrott a bársonya, az első kápája ezüsttel borított, varrott, sárga és veres bársonyos nemezével. Zöld bársonyos kerületű ezüsttel vert és a bársonya körül ezüst arany skófiummal varrott nyereg.

Régi veres skófiummal varrott török nyereg, a kinek a kápája egy kicsinyeg megtört.

Egy magyar csontos gyöngyházos nyereg, párnája benne veres bársony.

Egy pár ezüst aranyos, gombos oldalú magyar kengyel szijjal együtt, mely szijon vagyon két ezüst aranyos csatt.

Egy pár portai török ezüst kengyel.

Portai kék bársony, fejér és veres skófiummal tűzött czafrag, kerülete pedig ezüst rojtos.

Portai veres bársony fejér és veres skófiummal tűzött czafrág, kerülete pedig arany rojtos.

Portai nyári arannyal, ezüsttel s veres selyemmel szőtt

lepedő forma török czafrag, törökös rojtja arany fonálból.

Egy zöld bársony fecskefarku czafrag, takaróstól, mely is nagyon varrva arany s ezüst skófiummal és apró fejér jóféle fejér gyönggyel tűzve virágokra.

Setét zöld Angliából csinált fecskefarku czafrang, puska-takaróval együtt, minden színü üveg pillangókkal tőczött.

Veres anglia posztóból csinált fecskefarku czafrang, puskatakaróستól együtt, arany ezüst fonallal Ország czimere öreg virágokkal kivarrott.

Büdöskő szín angliai posztóból, külömb, külömbféle színü posztóból virágokra sinórokkal meghánt portai lótarakó.

Viola és publicány színü posztóból, külömb, külömbféle színü posztó, virágokkal sinorokkal meghánt portai lótarakó, körülötte kék selyem rojt.

Egy veres veriték, foldozott czafrang ezüst prémmel prémezett. Egy zöld veriték foldozott czafrang, ezüst prémmel prémezett. N. B. 1) kiadtuk lóra.

Három rendbeli puskatoktakaró. Egyike ezüst prémmel prémezett, a másik arany prémmel prémezett, a harmadikja varrott virágokra, ezüst-arany fonallal. N. B. Ezek közül egyiket kiadtuk.

Tizenkét pár ujj oldalbőr.

Veresbársonyon skófiummal sárgával s fejjérel varrott puskafedél, ezüst rojtokkal és szegekkel a tokjához szegeztetett.

Veresbársony ezüst s arany prémmel prémezett puskafedél.

Zöld angliai posztó ezüst virágokkal varrott puskatok-fedél tokostól.

Két pár veres karmasinnal borított uj puskatok.

Két pár pompára való lekötő szij, egyike maiczból, a másikja veres karmasinra arany fonállal varrott.

Két ezüst aranyos lóra való pallas, czápával borított. A harmadik pallas veres bársonnyal borított. Ezüst aranyos.

Ezüstbe foglalt egy rövid négyélü hegyes tör.

Két társ szekérre való czimer fejjér atlacson selyemmel tűzve.

Három egész bagaria.

Egy vég aba veriték czafrangok szükségére.

1) Nota bene.

Csujtár új tizenyolcz.

Munkácsón létünkben kézhez resignált komornyik Körösi uram ő kigyelme hat medvebőrt, melykből egyikét tudniillik a fejért, a házőrző inas kezeiben urunk ő felsége paracsolatjából resignáltuk, két kicsinyt peniglen a veres cséza borittására nyereggyártó keziben adtuk. Maradt ahatból három.

Vay Ádám uram ő kegyelme Mármarosból hozatott nyolcz medvebőrt, kézhez retignált, melynek egy része ki nem csávált. Szőcsök kezében adtuk. Taláztatik mind öszves-séggel a medvebőr tizenegy. Vakaró penig tizenkettő keféstől.

Revisum anno et die ut supra.

Anno 1709 die Februarii Fü lovászmester T. Nemzetes Berzeviczi Ádám uram menetelikor Munkácsról, megszámlálván az szerszámokat, taláztatott ujonnan csinált szerszám hat, mely mostanában reparáltatott. Azok, melyek meg nem reparáltattak Nro. 7, réz aranyos szerszám 3. felyebb említett reparálandó szerszámokhoz taláztatott, kész ezüst boglárokból álló 14, dirib-darab hullott szerszámokbul 6^{1/2}. Ugyan az Bambucz szerszámához azon csomóbul 12 boglárt die 26 Februarii 21. Bambucz szügyellőjéhez való nagy boglárhoz négy nehézek ezüstöt azon zsacskóból.

Kivül: Anno 1709 die 18 Fbr. kegyelmes Urunk ő Felsége lovaihoz tartozó szerszámoknak inventariuma a belől specificált mód szerént.

Csoma József.

Abaujvármegye és Kassa városa az I. Rákóczi Ferencz- és Thököly-féle fölkelések korában. (1670—1685.)

I.

Abaujvármegye a vasvári békekötés után bekövetkezett nehéz évtizedek minden viszontagságait átélte. Abaujmegyének székhelyével, Kassa városával együtt, mint a felvidék központjának, már helyzeténél, fekvésénél fogva is mozgalmas szerep jutott ezekben az időkben. A megpróbáltatások súlyos félszázada volt ez, az elnyomorodott megyének és székhelye lakosságának két pogány között kellett megmaradhatásáért, nemességének, polgárságának az országos törvények, illetőleg városi statutumok biztosította ősi jogaiért és szabadságáért küzdenie.

Ámde, amint az már annyiszor történt a XVI. és XVII. század folyamán, a Bocskay-, Bethlen Gábor- és az I. Rákóczi György-féle mozgalmak zivatarai között, szellemi és anyagi létét csak megrázkódtatják a viharok, de meg nem semmisítik. Sőt Abaujmegye múltja fényesen beigazolja, amit egy jeles történétírónk mond a XVII. század vármegyéinek szerepléséről, helyzetéről és működéséről. ¹⁾ Mert Abaujmegye, mint általában a vármegyék, éppen ennek a korszaknak a küzdelmei között emelkedik magas politikai jelentőségre, amidőn nemcsak a saját érdekeit védelmezi meg a bécsi udvar, a császári tábornokok, a szepesi kamara és a török túlkapásai.

¹⁾ Acsády Ignác, Magyarország Budavár visszafoglalása korában. 81. és köv. l.

ellen és pedig hol férfias bátorsággal, hol a viszonyok-követelte okos számítással és nemcsak a saját jogkörét és tekintélyét igyekszik megóvni a hatalommal s annak közegeivel szemben, hanem mint az alkotmány védőbástyája, rendületlenül száll síkra az általános nemzeti érdekek és jogok s a hazai törvények megoltalmazására is.

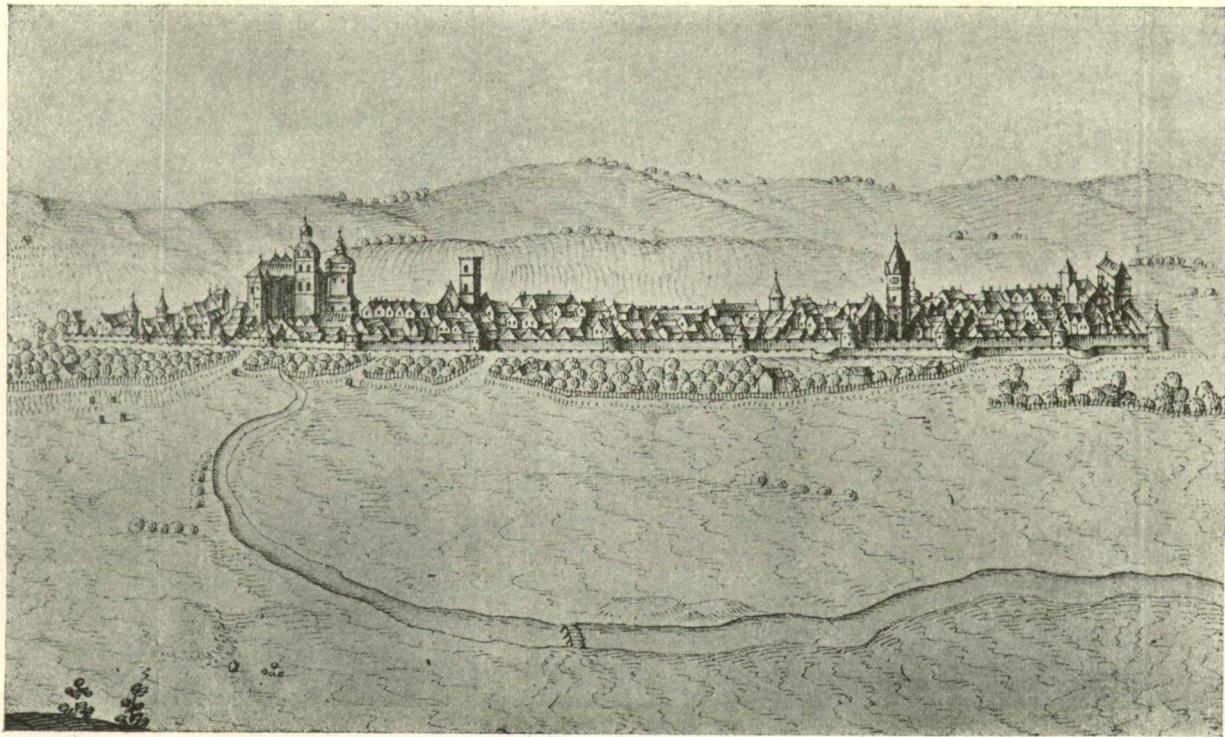
Kassa városát sem söprik el a század viharai. Nagyobbára iparos és kereskedő lakosai, ha kellett, halálmegvetéssel ontották vérüket szorgalmas munkával szerzett vagyonukért és családjukért; mindenkor jellemző istenfélelmük és szívós kitartásuk, valamint előljáróiknak bölcs körültekintése és alkalmazkodása biztosította megmaradásukat s a romok helyén mindannyiszor új élet virult.

II.

A felvidéki és dunáninneni vármegyék mozgalmai.
 Abaujmegeye a töröknek a vasvári béke után egyre veszedelmesebbé váló terjeszkedése és a fizetetlen végbeli katonák, a császári zsoldosok hallatlan visszaélései ellen először is a szomszédos: Sáros, Borsod, Zemplén, Gömör és Szatmár, majd a többi felvidéki vármegyékkel, ¹⁾ s az azokhoz csatlakozó 11 dunáninneni vármegyével ²⁾ egyetértően vitatja meg a védelem módjait és eszközeit. A török terjeszkedése különösen a felvidék és a dunáninneni terület helyzetét tette mindinkább tűrhetetlenné. A közös veszedelem együttes tanácskozásra gyűjti össze a vármegyéket. A dunáninneni megyék — Pozsony kivételével — először 1669 nov. 28-án gyűlnek össze Körmöczbányán, míg a 13 felvidéki vármegye 1670 jan. 24-én tanácskozik a haza megmaradásáról; majd Leopold betiltó rendelete ellenére is jan. 28-án, Breznóbányán jön össze a dunáninneni terület és a felvidék egyesült 23 vármegyéje; s végül márcz. 16-án, Beszterczebányán, hogy itt már a kormány kiküldött biztosai előtt tárják fel közjogi,

¹⁾ A mozgalmakban részt vett 13 vármegye: Szepes, Sáros, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Abauj, Borsod, Torna, Gömör, Heves, Szabolcs, Szatmár.

²⁾ Nyitra, Zólyom, Hont, Trencsén, Túrócz, Nógrád, Pest, Bars, Liptó, Árva, Pozsony.

Kassa városa 1660 körül. (A bécsi hadi levéltárban őrzött egykorú rajz után, a Montecuccoli hagyatékából.)

vallási és magántermészetű gravameneiket. ¹⁾ A — sajnos, — eredménytelenül végződő tanácskozásokra mindannyiszor: Abaujmegye is kiküldi a maga megbízottait.

Abaujvármegye a felvidéki főkapitánynál. A január 24-iki kassai gyűlést megelőzőleg azonban Csáky Ferencz felvidéki főkapitány ²⁾ elé járulnak a megye küldöttei: Mokcsay András, korbáviai cz. püspök és egri nagyprépost, Perényi Gábor főispán, Nikházy István alispán, Szuhay Gáspár és Mátyás, Káthay Ferenc (de Csegekáta), Chernel György (de Chernelháza), Szegedy Mihály széplaki apát, esztergomi kanonok, Horváth György egri kanonok, Nagy András (de Figid), Semsey György és Sándor, Székely András (de Nagyida); Erős Gábor, Bárczay György, Hartyányi András, Hanyi Péter, Hamvay Péter, ifj. Szuhay Gáspár és Mátyás, Lengyel János, Várady István és Mihály, Monoky István szolgabíró és Baksa István jegyző képviselték a vármegyét; közülök Székelyt, ³⁾ illetőleg Székely megbetegedvén, helyette

¹⁾ Az események menetében Pauler Gyulát (Wessel. F. nádor és társ. összeesk. I. II.) és Acsádyt (Szil. Magy. nemz. tört. VII. k.) követtem.

²⁾ A felvidéki vagyis felsőmagyarországi főkapitány, vagy kassai kapitány a XVI. és XVII. században a török hódoltság alá nem került királyterületnek volt a katonai parancsnoka s Kassán székelt. Hivatalos épülete az u. n. generalatus, eredetileg a premontreiek mai rendháza volt egész 1655-ig, amikor az III. Ferdinánd adományából a jezsuiták birtokába ment át. Ettől az időtől fogva a főkapitány a mai fő-utcai honvédegyalagsági kaszárnya épületében lakott. A felvidéki főkapitányságnak főkép a török hódoltság idejében volt nagy jelentősége. Időnkint hol magyar, hol német emberek viselték; így a XVI. században Thelekessy Imre, Zay Ferencz, Svendi Lázár, Rueber János, Nogarolla stb.; a XVII. században: Forgách Zsigmond, Dóczy Endre, I. Rákóczi György, Forgách Adám. Az utolsó magyar főkapitány Csáky Ferencz volt; utána 1670-től a császári hadsereg hirhedt főtisztjei következtek: Spankau, Strassoldo, Kobb, Leslie, Caprara s végül Csáky István. — A szécsényi gyűlés ismét visszaállítja a kassai főkapitányságot s Forgách Simont nevezi ki; utódja, amikor Forgách fogságba jut, Berthóty Ferencz vicegenerális lett. A kassai főkapitányok sorát Eszterházy Dániel zárja be.

³⁾ Pauler adatai szerint Chernel Györgyöt (Wess. nádor és társ. összeesk. I. 342. l.) A megyei jegyzőkönyvek ugyan Chernelről nem szólnak, de azt említik, hogy Székely súlyos betegségbe esvén, nem mehetett el. (Prothoc. generalium et particular. Congreg. et sedium iudiciar. Comit. Abaujvariensis A. 1670 Fol. 4. 5. 43. 77.)

Chernel Györgyöt; Hanyit és Hamvayt Beszterczebányára is kiküldték. A felsorolt ablegatusok között vannak olyan férfiak, akik élénk szerepet vittek a felvidéki fölkelésben és a Thököly-féle mozgalmakban s a nemzeti ügyért szabadságukkal, vagyonukkal, életükkel adóztak. Így *Szuhay Mátyás*, aki Szepessy Pál, a szintén abauji eredetű borsodi alispánnal együtt a bujdosók támadásainak egyik főszervezője és intézője volt. Egykor I., majd II. Rákóczi Györgyöt szolgálta, mint kállói várnagy, utóbb Abaujban táblabíró lett. Megyéjét már az 1562-iki pozsonyi országgyűlésen képviselte és feje volt annak a makács protestáns ellenzéknek, mely az országgyűlést, mert gravameneival érdemlegesen foglalkozni nem akart, ott hagyta. A Wesselényi-féle összeesküvésnek részese és lelke volt, Zrinyinek, I. Rákóczi Ferencznek főembere; büszke, kemény férfiú, aki Lipótot „kegyetlen Nérónak“, „hítségő fejedelemnek“ tartotta és szenvedélyesen gyűlölte. ¹⁾ Erősen protestáns érzületű és megalkuvást nem ismerő hazafi volt, aki férfias bátorságának nemcsak a közgyűlési teremben adta tanújelét, hanem a harctéren is mint vitéz katona; testvérével, Gáspárral együtt a Thököly zászlói alatt küzdött. Fejükre a német vezérek hét-hétezer tallér vérdíjat tűztek ki. Végre is katonához illően, fegyverrel a kezében esett el 1677 márcz. első napjaiban, a hazára törő labanczokkal vívott hősi küzdelemben.

Hanyi Péter is részt vett a Wesselényi-összeesküvésben s amint látni fogjuk, a beszterczebányai gyűlésről visszajövet, ápr. 11-én a gönczi templomban határozottan követelte a töröknek való meghódolást. Az összeesküvés elnyomása után őt is a királyi fiscus elé idézték és javait elkobozták. — A többiek közül Nagyidai Székely Andrást, Káthay Ferencet, Figedi Nagy Andrást, Chernel Györgyöt, Nikházy Istvánt az 1671-iki pozsonyi vértörvényszék jószágvesztésre ítélte, illetőleg örökös fogsággal sújtotta.

A felsőmagyarországi főkapitányhoz először is azért fordultak a vármegyék, hogy feltárván előtte a fenyegető veszedelemeket és a máris bekövetkezett bajokat, amint azt már

¹⁾ Pauler Gyula „A bujdosók támadása 1672-ben“, Századok, 1869. Acsády: Magyarország. tört. I. Lip. és I. József korában. Szilágyi VII. — Csoma J. Abauj-Torna monogr. I. 577. l.

eddig is nem egyszer tették, tőle, mint a királyterület felvidéki kormányzójától kérjenek védelmet.

A helyzet sanyarúságából következtethetni, hogy „mint kellenék in harum regni partium defensione et conservatione (az ország ezen részeinek védelmében és megtartásában) *tisztéhez képest* magát alkalmaztatni, nem lévén más, kire szemeiket függeszthessék, mint kit kegyelmes urunk ő felsége maga képében helyezettett a felföldre, amint az ő nagysága elődeinek adatott köznév is arra céloz, kiket sokan, amint ma ő nagyságát is, király képének neveztek . . .“ Azt kívánják tehát tőle, hogy „éreztesse velük e nevezetének és méltóságos tisztének ízét és erejét.“¹⁾ Most is arra kéri, hogy: „reflectálván magát előbbi praedecessorainak dicséretes példájukra, hívná össze ez felföldi nemes vármegyékben levő úri, fő s nemesi rendből álló statusokat és szabad királyi városokat és köztetszéből igyekeznék a haza javáról és megmaradásáról az ő kebelükben gondoskodni és megmaradásukra rendeltetett tisztének eleget tenni.“ Másodsorban tehát azért folyamodnak hozzá, hogy ő maga hívja össze a felvidéki vármegyéket s velük együtt hányja-vesse meg a nehéz viszonyok között követendő módokat. Csáky már a megelőző, 1670. év decemberi hasonló tárgyú megkeresésükre vonatkozólag is azt válaszolta,²⁾ hogy a felség előzetes tudta és különös parancsa nélkül nem hívhatja össze a megyéket együttes gyűlésre,³⁾ megígéri azonban, ha hozzá fordulnak, hogy a közjó előmozdítását és közös fennmaradásukat célzó dolgokban készségesen áll segítségükre.

Csáky jelentésére Leopold⁴⁾ is szigorúan eltiltja a Kassára hirdetett gyűlésnek, mint afféle magán és részleges conventiculumnak, gyűlésecskének megtartását s annak megakadályozásával Cseróczy Kristófot, a szepesi kamara ügyészét bízza meg.

¹⁾ Prothoc. Comit. Abaujv. fol. 3. a megye küldötteinek 12 pontból álló utasítása.

²⁾ Prothoc. Comit. Abaujv. 1670. Csáky válasza a megyének. 2.

³⁾ „Non posse indicere sine praescitu et mandatu suae Majestatis speciali publicum conventum harum regni partium statibus . . .“ u. o

⁴⁾ u. o. f. 17.

A Csákyhoz menesztett megyei küldöttek most az ellen is tiltakoznak, hogy gyűlésük conventiculumnak minősíttessék. Mert a haza közveszedelme és a közös bajok lehetséges orvoslásának megvitatása ösztönözte őket arra, hogy a főkapitányt „serkentgessék“, örülvén a jó alkalomnak, hogy nagyobb számmal láthatja együtt a nemes statusokat, „kik¹⁾ hasonló tűz és habok között veszékelvén, ő nagyságához“ (kire kegyelmes király urunk ő felsége után oltalomért az egész felföld függesztette szemeit) az oltalomnak eszközléseért confugiálván, magával hozza az idő és kár nélkül meg nem vethető jó alkalmatosság is, hogy köztetszésekkel az ő nagysága jelenléte és igazgatása által végeztessék és concludáltassék valami, de remediis permansionis et reliquiarum regni conservationis.“²⁾

A Csákyhoz küldött ablegátusok rámutatnak az országot fenyegető veszedelmekre. A váradi török az egyes véghelyekből megnövekedve s az egri lovas és janicsárhadakkal egyesülve, „valamit akar, tetszése szerint dúlással, rablással elkövet szegény gyámolától megfosztott nemzetünkön és büntetlenül . . . mindeneket rabszíjra köthet és fűzhet.“³⁾ A kötött békét a török semmire se becsüli, sőt állhatatosan hirdeti a hódoltságban, hogy a magyarokkal csak afféle fegyverszünetet kötött, mivel seregeinek zömét Kandiába kellett indítania, igazi békéről szó sincs; a török haderő egyre közelebb húzódik a végekhez s ellenséges szándékait nyilván elárulja, amint azt az iménti készülődései, a mindenfelé történt hódoltatások és szertelen sarczoltatások is bizonyítják.

Hivatkoznak Leopoldnak az 1669. év decz. 22-iki⁴⁾ leiratára, amelyben meghagyja a megyének, hogy ne engedje a városokat és falvakat a töröknek meghódolni s a törökjáromtól tartózkodva, a védelem minden módjával igyekezzék az ősi szabadságokkal ékeskedő hazát az elődök példájára megoltalmazni. A felség ezen kegyelmes szándékának és ez által a saját maguk oltalmának megvalósulását a hazai törvények

1) Proth. Comit. Abaujv. 1670. f. 10. az utasítások 8. pontja.

2) Vagyis megmaradásuk és az ország még épségben levő részeinek fentartása ügyében határozzanak.

3) Proth. Comit. Abaujv. 1670. f. 6.

4) Proth. Comit. Abaujv. 1670. f. 4.

is biztosítanak, azonban aligha tudnák megmondani, hogy mikor kapta meg a végházak nemzeti katonasága a maga fizetését. ¹⁾

Az idegen hadak itt tartására és kivezetésére vonatkozó országos végzéseik sincsenek végrehajtva. ²⁾

Abaujmegeye követői pontosan mutatnak rá Csáky előtt a sérelmes mulasztásokra és intézkedésekre: a nemzeti katonaság a törvényszabta szám szerint nem fogadtatott meg, a

¹⁾ Az országos törvények, amelyekre Abauj és a többi megyék számtalanszor hivatkoznak, az 1655. évi 3. és az 1659. 2. t.-cz. Ezek értelmében III. Ferdinánd, illetőleg I. Lipót a határőröknek az egyes végvidékek szerint kijelölt számban való tartását igéri és ajánlja meg. III. Ferdinánd „az ő Magyarországa és az ennek alávetett részek iránt viseltető atyai jóindulatától vezéreltetve, kegyelmesen megígéri“, hogy a törökök dúlásainak és pusztításainak elhárítására vezető eszközök előteremtéséről gondoskodni fog: a magyar katonák létszámát az ország minden részében és a végvidékeken a megfelelő mennyiségre emeli és az ekképen megszorított katonák bizonyos és kétségtelen állandó fizetése, meg a végvárak szükségletei iránt, az ország jövedelmeiből és a szomszéd tartományoknak és országoknak a végvidékek részére már azelőtt elrendelt adóiból intézkedni fog. Az 1655. 3. t.-cz. egyenként sorolja fel az ország felső részeinek 5, a dunáninneniek 16 és a dunántúli részek 18 végvárát, meghatározva az egyes végvárakban tartandó lovas és gyalogkatonák létszámát. Azonban a királyi ígéret csak ígéret maradt. Az 1659. évi 2. t.-cz. szerint „a karok és rendek a legnagyobb kárukra“ tapasztalják, hogy a végvárak katonasága nincs az 1655. 3. t.-cz.-ben kijelölt számban felállítva, ami miatt a keresztények legnagyobb ellensége egyre szabadabban garázdálkodik; maholnap már az ország belsejét is hatalmába keríti s ha a végvárak megfelelő haderejéről nem gondoskodnak, félni lehet, hogy „e gonosz kígyó dühe ő felsége szomszéd tartományaiba is átözönlik.“ Ennélfogva az 1655. 3. t.-cz. értelmében, a felség kegyelmes elhatározása szerint elrendelik, hogy a véghelyi nemzeti katonaság az említett t.-cz. kijelölte számban mielőbb felállíttassék s folytonos fizetésükről is gondoskodás történjék. (Kolosvári—Óvári, Corpus Juris Hungarici.)

²⁾ Törvényeink a külföldi hadaknak csak az országgyűlés előzetes tudtával és beleegyezésével, rendkívüli szükség esetén és csak ideiglenesen engedtek helyet az országban s elrendelték, hogy addig is magyar kapitányok és az orsz. törvényei alatt álljanak; hadi felszerelésükről, élelmezésükről és zsoldjukról a király gondoskodik, hogy az ország-lakóknak jogos pánaszra semmi okuk se legyen. (Kolosvári—Óvári, Corp. Jur. Hung.: 1625. 4. t.-cz.; 1635. 59. t.-cz.; 1638. 46. t.-cz.; 1647. 65. t.-cz.; 1655. 19. t.-cz.)

vég helyiek fizetéseiket ennyi sok sürgető kérésre, panaszra, könyörgésre sem kapták meg; az ország jövedelmei s nevezetesen a harminczadok fele, az örökös tartományok adói, sőt a római szentbirodalom segélye, melyek a magyar végbeliek fizetésére rendeltettek, „nem tudatik hová enyésztek el“; s míg a fizetetlen végbeli katonák szabadon zsákmányolnak és kóborolnak szanaszét, nyakunkra és végházainkba a hazai törvények semmibe vételével, a királyi hitlevél és az erre támaszkodó törvényczikkek legkifejezettebb rendelkezése ellenére, sőt a felség kegyelmes határozatainak nem csekély rövidségére, idegen katonaságot hoznak,¹⁾ kimondhatatlan károkat okozván ezzel az ország lakóknak.

A török részéről fenyegető veszedelem elhárítására, személyes fölkelés helyett bizonyos számú gyalog és lovas katona kiállítását ajánlják föl. A személyes fölkelés czél-szerűtlen volna, mert idő előtt merithetné ki a karokat és rendeket s a mostani sanyarú helyzetben lehetetlen is, mivel a vármegye nagyobb része már a török igája alá hódolván, sok visszavonás nélkül nem történhetnék meg az insurrectio, sőt a már meghódolt terület moccani sem merne a török ellen.²⁾ A törvények megengedik, hogy a törökök pusztításai esetén a közelebről fenyegetett területek nemesei, a főkapitány parancsa szerint, vagy gyalog és lovas csapatokat állítsanak elő, maguk is személyesen kelvén föl, vagy részleges felkelés helyett állítsanak ki a végvidéki katonák mellé ilyen csapatokat. A vármegyék is jogosan adóztathatják meg erre a czélra a végvidéki jobbágyokat és polgárokat, hasonlóan a fő- vagy alispán is szemlére rendelheti évenként a fölkelő nemességet.³⁾

A vármegye tehát a főkapitány hozzájárulásával és bevonásával megyei hadcsapatokat akart szervezni. Ebbeli kérelmében joggal hivatkozhatott magának a főkapitánynak még

1) Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 7.

2) A követeknek adott utasítások 5. p.

3) Az országos törvények szerint a kívülről vagy belülről támadó általános szükség idején az ország lakóknak joguk van a részleges felkeléshez és a vármegyei csapatok kiállításához (1659. 7. t.-cz.) A törökök ellenségeskedése, kirohanásai és messze vidékekre terjedő

a múlt év november utólján kelt átiratára, ¹⁾ amelyben engedélyt ad arra, hogy fegyverkezésre készüljenek a fenyegető török veszedelemmel szemben, sőt magára Leopoldnak már említett leiratára is utalnak, amelyben a törökkel való szövetségéstől óvja hiveit, s elvárja, hogy az elődök példája után indulva, hazájukat a védelem minden módjával megoltalmazni iparkodnak.

Végül utasítják a küldötteket, hogy a többi felvidéki vármegyékkel egyetértve, csatlakozzanak a dunáninnyi megyékhez s jelentsék ki, hogy Abaujmegye „ezen nemes vármegyéknek hazánk közjavát és megmaradását illető minden dolgait és sérelmeit a maga dolgainak és fájdalmainak ismerve, azok megorvoslásában velök együtt működni igyekszik“; készséggel várja a felségnek a szóban forgó sérelmek tárgyában hozandó határozatát, akár a Lőcsén, akár más alkalmas helyen tartandó kerületi gyűlésen, hol a megmaradásra szolgáló eszközöket országgyűlés hiányában, amelynek még a határideje sincs kitűzve, meghányhatnák-vethetnék, „mert a rajtuk eshető veszedelemtől közönségesen félhetnek, melyben szintén csak elmerülően lábbadoznak.“

Csákyra azonban hasztalanul számítottak. Semmiképen sem volt arra rábirható, hogy közreműködésével orvosolni segítsen a közös bajokat. A királyi betiltó leiratra való hivatkozással megtagadta a gyűlésben való megjelenését s a ren-

pusztításai esetén, a veszedelemhez közelebb eső urak és nemesek a főkapitány parancsára kötelesek lovas és gyalog katonákat előállítani s ők maguk vagy saját személyükben hadba szállani vagy maguk helyett jól fegyverzett lovasát küldeni. A vármegye kötelessége sürgősen összeírni a hadcsapatokat és azok fölét kapitányokat rendelni. (1553. 4.; 1578. 10.) Az 1655. 5. t.-cz. lehetővé teszi, hogy a rovásadók és részleges felkelések helyett és azok pótlására a végvidéki katonák mellé a karok és rendek bizonyos számú lovas- és gyalogkatonát állíthassanak elő; míg az 1647. 30. t.-cz. megengedi, hogy a vármegye azokat a mezővárosokat és falvakat, amelyek eddig semmi taksát sem fizettek, ugyszintén a végvidékeken lakó jobbágyokat és polgárokat megadóztathassa. Az 1659. 28. t.-cz. végül elrendeli, hogy a fő- vagy alispán felhívására a karok és rendek a főkapitány hozzájárulásával minden évben személyesen keljenek föl és szemlére álljanak ki. (Kolosv.—Öv., Corp. Jur. Hung.)

¹⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670 fol. 2.

deknek be kellett érniök azzal a nyilatkozatával, hogy a haza sorsát ő is a szívében viseli.

A 13 vármegye kassai gyűlése. 1670. január 24. Mindazonáltal a *kassai gyűlés* nála nélkül is megtörtént, minden tilalom ellenére. Cseróczy Gáspár, kir. alügyigazgató se tudta azt feloszlatni, hasztalan olvasta fel a betiltó királyi rendeletet. Ellenkezőleg a leirat éles hangja csak még jobban felbőszítette az amúgy is elkeseredett hazafiakat; az abaujiak közül főképp Szuhay Mátyást, Chernel Györgyöt és Baksa Istvánt. Hevesen kikeltek a gaz árulók ellen, akik galád besúgásaikkal félrevezették az uralkodót, pedig ők csak a haza védelmére gyűltek össze, amit a törvény értelmében tenni kötelességük volt. Cseróczyt biztostársaival, a szepesi kamara tisztjeivel együtt kiutasították és úgy folytatták a tanácskozást. A gyűlés határozatából kifolyólag újra Csákyhoz fordultak a vallási sérelmek, a végbeliek fizetlensége s szervezése és a németek kivezetése tárgyában. A felséghez feliratot intéztek; megállapodtak a katonagyűjtés kérdésében és végül kijelölték a 13 vármegye képviselőit, akiket kellő utasításokkal ellátva, a breznóbányai gyűlésre küldtek ki.

A főkapitány elé írásba foglalva terjesztették kívánalmait:

A 13 vármegye Csákyhoz. Tizenkét pontra¹⁾ terjedő előterjesztésük leplezetlen nyíltsággal lobbantja Csákyknak szemére kötelességmulasztásait és alantasainak visszaéléseit. Báthory Zsófia fegyveresei főképp Ungban és Beregben a vallási ügyekben ellene kiküldött vizsgálóbizottság működését erőszakkal, megfélemlítésekkel lehetetlenné teszik, s mindezt a megkeresett főkapitány nem hogy megakadályozná, hanem ellenkezőleg, kijelentései szerint — bizonyos rendeletekre hivatkozva — a jövőben is támogatni szándékozik. A főkapitány alantasai a szegénység nyakára ülnek; attól szállást és élelmezést követelnek; s hasztalan fordulnak hozzá a megyék, a sanyargatások nem szűnnek meg. Kijelentik, hogy ha nem szűnnek meg a beszállásolások, az erőszakoskodókat az ország törvényei szerint a megyék fogják kikergetni.

¹⁾ Proth. Comit. Abaujv. 1670. fol. 12—17.

Midőn Csáky a főkapitányságot elfoglalta, határozatba ment, — amire már a felség is kötelezte a szepesi kamarát, — hogy a végbeli nemzeti katonaság szerveztessék és megkapja a maga fizetését. A főkapitánynak mindezt sürgetnie kellett volna. Mostani elhanyagolt állapotukban a katonák a véghelyek megvédelmzésére képtelenek; a kijelölt végvárakban nem maradnak meg, hanem kirontra, kénytelenek fenntartásukról gondoskodni, s ezért a szegény népet pusztítják és halálbüntetésre méltó rablásokat követnek el, sőt a török területre is berontanak, s ezzel az ellenséget a haza veszedelmére felingerlik. Amennyiben az országglakók a harminczadok felét éppen a végbeli katonaság fenntartására fizetik, a főkapitánynak minden úton és módon, nagyobb odaadással és hathatósabban kell a felségnél sürgetnie és kivinnie a végbeli katonaság szervezését és ellátását; rajta kell lennie, hogy a végbeliek a véghelyeken tartózkodjanak, szolgálataikat teljesítsék, a szegény nép kirablásától és egyéb kártevésektől tartózkodjanak és vegye elejét, hogy ezentúl a végbeli katonát ne használják fel, amint az eddig is történt, a birói végrehajtások megzavarására és megakadályozására.

Az idegen katonaságnak, mivel a béke a törökkel már megkötött, ki kellett volna az országból takarodnia; ezt a felség is megígérte s a vármegyék sem szűnnek meg szorgalmazni. A főkapitány szemmeláthatóan tapasztalhatja, hogy mennyira céltalan és haszontalan dolog a német katonáknak az országban s a fönnhatósága alatt álló véghelyeken való tartózkodása; sem ő nem gyakorol fölöttük joghatóságot, sem azok nem hajlandók katonai ügyekben neki engedelmeskedni; veszedelem idején a véghelyekre menekülő országglakókat nem engedik be; a pogány ellenség bátran pusztíthatja a környéket, nem üldözik, ahelyett végváraikba zárkozva henyélnek, a szomszéd és távolabb eső lakosokat az országglakók megnyomorodására és a főkapitányi tekintély nyilvánvaló kisebbségére zaklatják, sanyargatják és pusztítják. A főkapitány elengedhetetlen kötelessége tehát, hogy a felvidékiek ezen panaszait a trón előtt a magáévá tegye és a felséget hitelesen tájékoztassa, hogy az idegen katonaságot az or-

szágban és a végvárakban tovább megtűrni céltalan és haszontalan dolog.

Arra is felhívják, hogy a földesúri adót megtagadó jobbágyokra a megye engedelmé nélkül végbeli katonát ne küldjön vagy küldessen, a földesurak zsákmányoló embereit törvényes hatalmánál fogva méltó büntetéssel sújtsa, az észlelhető rendzavarásokról pedig mindenkor értesitse a megyéket.

Ismételten felszólítják, hogy világosítsa fel a felséget a vármegyék céljainak és szándékainak tisztasága felől: csupán a haza és a végvárak jövőjének kérdése hozza őket össze; oszlassa el tehát a királyi leiratban kifejezésre jutott balhiedelmet s eszközölje ki, hogy a lappangó bajok elhárítására ő maga hívhassa össze, a szükség szerint többször is a vármegyéket, nehogy a vele való kölcsönös és egyetértő megbeszélés akadályokba ütközvén és eltiltatván, ezt a már amúgy is elsorvadott és török iga alá vetett országrészt még nagyobb veszedelem, sőt egyenesen végromlás érje. Hogy pedig a főkapitány minden aggodalmaskodását eloszlassák s a rosszakarató és hazafiatlan emberektől félrevezetett uralkodó a maga valójában lássa a helyzetet, okaikat hőven kifejtik a trón előtt is, nem kételkedvén, hogy ő felsége jóra magyarázza ügyüket és inkább fog hinni a megyék szolgálatkészségének a trón iránt, mint azoknak a rosszindulatú félremagyarázásoknak.

A magánsérelmek felsorolása után végül arra kéri, hogy nyilatkoztassa ki a legfelsőbb helyen, hogy a jelen válságos viszonyok között a megyéknek mennyiben kell hozzájárulniok a felkeléshez. Azonban a személyes fölkelés megállapításában és kihirdetésében tartsa magát az országos törvényekhez és határozatokhoz. A megyéken nem múlik semmi, mert ők készek vérüket is ontani a haza védelmében és a trón iránti hűségükben.

Csákyt a vármegyék határozott fellépése meglehetősen zavarba hozhatta. A panaszok jogosultságát el kellett ismernie, ahhoz azonban nem volt bátorsága, hogy azokat nyíltan is a magáévé tegye s a közóhaj szószólója legyen a trón előtt. Pedig Wesselényiék terveiről tudomása volt és azt is tudnia kellett, hogy hová céloz a megyék mozgalma, hogy az álta-

lános fegyverkezés nem is a török, hanem a német ellen irányúl. De úgy látszik, hogy be akarta várni, míg majd eldől a mozgalom ügye, amikor majd nyíltan is azok mellé állhat, akiké az ország. Egyelőre lefelé is, felfelé is a külszín megóvására törekedett; kétszínű magatartása azonban nagyon megbosszúlta magát, mert a hazafiak bizalmát is eljátszotta; fent pedig az összeesküvőkkel való összejátszás gyanujába keveredett s javainak elkobzását halálával sem tudta kikerülni.¹⁾

A 13 vármegye fölirata Leopoldhoz. A kassai gyűlés a Csákyknak tett ígérete szerint Leopoldhoz is felírt.

A felirat megkapó közvetlenséggel, igazán szívhöz szóló hangon rajzolja meg a közállapotok képét.²⁾ Hacsak az égiek nem segítenek, erre az országra, amely ellenségeinek egykor irigység és félelem tárgya volt, most romlás és pusztulás vár. A török véres kegyetlensége és dühe az országnak már nagyobb részét elpusztította, most még a fennmaradt területet is hasonló zsarnoksággal akarja leigázni, hacsak nem tapasztalja, hogy tétlenségünkben nem zsidbadunk el, az ő támadásaira nem maradunk gyengék és fegyvertelenek, de sőt készen állunk arra, hogy magunkat megvédelmezzük. Kandia elfoglalásával még inkább neki vadulván, már más tartományokat is veszélyeztet. A többi között Lengyelországot sem átalítja haddal fenyegetni, a magyarokat számba se véve, mint akikkel a köztük dülő benső egyenetlenségek miatt könnyen elbánhatik. Már ide, a felső részekbe is szabadon száguldozik, ellenállásra nem találván, dülja, fosztogatja a falvakat, községeket és városokat. Garázdálkodásaival egyre nagyobb rémületet kelt; legközelebb is a falvakból és a községekből a városokba s azokból a megerősített és más biztosabb helyekre volt kénytelen a szegény nép menekülni. Ez a rémület és veszedelem indította a rendeket arra, hogy megmaradhatásuk végett talpra álljanak és mérlegelvén a veszély nagyságát, védelmük megfelelő és törvényes eszközeiről tanácskozzanak a főkapitánnyal. Ő azonban vonakodik időt és helyet tűzni ki a közös megbeszélésekre; pusztá biztatásnál

¹⁾ Pauler i. m. I. 306., II. 17. 84. 200. 371. I.

²⁾ Proth. Comit. Abaujv. 670. f. 21—29.

egyebet nem kaptak tőle. A vármegyék megbizottait a végső szükség hozta össze, hogy az országos törvények és a bevett szokás szerint a haza megvédéséről tanácskozzanak. A főkapitányhoz, mint a király által kiküldött legfőbb hatóságukhoz fordultak, akinek tiszte azt hozná magával, hogy a rendek panaszait meghallgassa és a rábizott terület épségéről gondoskodjék. Ők nem törnek sem a király, sem az ország intézményei ellen, csupán sérelmeiket adják elő és a helyzetet tárják fel s törvénybiztosította védelmükért folyamodnak. Csak a gonoszlelkű rágalmazók bélyegzik gyűlésüket tilalmas conventiculumnak. Hogy mi az ő céljuk és érheti-e a vármegyéket a legcsekélyebb gyanu is, nyilván kitünhetik propositióikból és sérelmeikből, amelyeket ime most a felség elé is terjesztenek.

A felfolyamodás pontokba osztva részletezi a köz- és magánsérelmeket. Az utóbbiak során védelmébe fogadja a gyanú alá került Gyulaffy Lászlót és panaszt emel a szatmári német parancsnok hatalmaskodásai ellen. A közsérelmek legkiáltóbbjai: a vég helyi nemzeti katonaság szervezetlensége, fizetetlensége és fegyelmezetlensége, az országos törvények ellenére is itt tartott idegen katonaság garázdálkodásai és a vallásügyi visszaélések.

Szorongatott helyzetükben, nehogy a halálnál is keserűbb török szolgaságra kelljen jutniok, elhatározták, hogy az ellenség kirohanásainak visszaverésére részleges fölkelés helyett bizonyos számú lovas katonaságot állítanak elő. Mindennapi szükségleteikről is alig tudnak ugyan elszegényedett állapotukban gondoskodni, de készek inkább mindenüket feláldozni, semhogy végső pusztulásra jussanak. Ha pedig, amitől Isten óvjon, a kikerülhetetlen szükség követelné, készek fejünkint is fölkelni s családi tűzhelyükért, nemzeti dicsőségükért, a hazáért és mindenekelőtt a felség jóléteért, épségeért és boldog s békés kormányzásáért vérüket ontva is harcolni. A védekezésnek ezt a módját halaszthatatlanul sürgetik a törökök részéről fenyegető veszedelmek, amint erre maga a felség is rámutatott leirataiban. A béke létrejötte előtt vívott nyílt háborúban nem hűrczoltak el és nem koncztoltak fel annyi keresztényt, mint most a béke idején. Most is csak a zord

időjárás tartóztatja vissza a pogány ellenséget, de a rémület így is földönfutóvá teszi a falu népét és sokan, különösen a nők és a gyermekek a fagyban pusztulnak el.

Esedeznek tehát, hogy hallgassa és szívelje meg a felség már végre-valahára annyiszor megismételt könyörgéseiket, hogy annyi boldogtalanság és hányattatás után az ő kormányzása alatt csendes békét élvezzenek.

A megyei lovaskatonaság felállítása. A kassai gyűlés legérdemlegesebb határozata volt a megyei lovaskatonaság felállítása. Zemplén 360, Abauj 150, Sáros 200, Szepes 125, Ung 125, Bereg 100, Szatmár 150, Szabolcs 50,¹⁾ Ugocsa 45, Gömör 40, esetleg (az özvegy nádorné, Széchy Mária hozzájárulásával) 100, Torna 15 és Borsod 38 lovast, Hevesmegye pedig a tisztek fizetésére havi 300 forintot ajánlott föl. A lovasság szervezésére nézve a következőkben állapodtak meg. Míg a felajánlott, összesen 1458 lovas együtt lesz, minden egyes vármegye tartsa össze a maga csapatát, meggyűlvén pedig az egész sereg, törvényszabta büntetés terhe alatt három helyre osztassanak szét: az egyik része Csengerhez, a másik Báthorhoz, a harmadik Szerencshez és Megyasszóhoz. A mustra (szemle) és fizetőmester nemzeti Szuhay Mátyás uram, a számvevő Veres Mátyás uram lesz, ő kegyelmök a haza iránt való szeretettől vezéreltetvén, ingyen viselik ezen tisztégeket. Az edictumot Bocskay István uram, a zempléni főispán és Szuhay uram szerkesztik meg, „több becsületes katonai rendek“ hozzájárulásával, amely majd a vitézljő rendeket szorosan kötelezni fogja. „Erős tilalom alatt lesz a tiszteknek megparancsolva, hogy a törököt semmiképpen se ingereljék, mivel ő felsége kegyelmes szándéka és parancsolata szerint ezen lovasok tartása védelmi és nem támadó célból vétetett föl; a török kirohanásait mindazonáltal tartsák szemmel. Minden egyes vármegye csináltasson veres zászlókat, azokat majd Szuhay uram fogja kiosztani.“

(Folyt. köv.)

Szabó Adorján.

¹⁾ Az Acta et Statuta Comit. adatai szerint Paulernál (i. m. I. 358. l.) 40 lovas.

A kassai református egyház levéltára.

Viszontagságteljes s mégis dicső multnak hiteles emlékei a kassai református egyház levéltárában őrzött okiratok. Az egyház nem a reformáció századában, de jóval később 1644. márczius 27-én, I. Rákóczi György fejedelem védelme alatt alakult meg. A megalakulást évszázados küzdelem előzte meg a kassai református polgárság és a „mindhalálig erős luteránus“ városi tanács között. A reformátusok fő pártfogója a városi tanácscsal szemben a tulnyomóan kálvinista Abaujvármegye volt, ennél fogva e két törvényhatóság levéltárában vannak e százados küzdelem elsőrendü forrásai.

A kassai református egyház, épen a fejedelmi pártfogók oltalma és segítsége mellett, csakhamar nagy virágzásra emelkedett. Az egyház nagytudományu papja, a jeles polemikus író, Czeglédi István, a templom fősomszédságában főiskolát is szervezett, mely az egykoru tanuk szerint a sárospataki főiskolával egyenlő fokon állott. Bölcsészetet és theológiát tanítottak a kassai református főiskolában. A virágzás azonban nagyon rövid ideig tartott; nem egészen három évtizeddel az egyház megalakulása után, megkezdődött Kassán is a protestánsok üldözése s 1674. elején már vége lett Kassán a református egyháznak és főiskolának. A veszedelem 1670. július 29-én kezdődött, mikor 2000 főnyi német katonaság élén Spankau tábornok lett Kassa ura. A reformátusok jól látták, hogy mi fog rájuk következni, azért mentették, amit

menteni lehetett. Az egyház nagybecsű klenodiumokat, az urasztali drága ezüst készleteket, a becses okiratokkal és adománylevelekkel együtt, egy ládába csomagolva, biztosabbnak látszó helyre, Nagybányára, innen Kővárra, végre 1690-ben Fogaras várába küldték, honnan 1703-ban II. Rákóczi Ferencz fellépése után kerültek vissza Kassára s a hosszas bujdosás után végre nyugalmat nyertek.

Az egyház levéltárában igen sok fejedelmi levél van. Négy Rákóczi (két György és két Ferencz), Lorántffy Zsuzsánna és Báthory Zsófia, Barcsay Ákos, Thököly Imre és Apaffy Mihály, egy vagy több levéllel vagy okmánynyal szerepelnek. De általában a megfelelő kor egyházi, politikai és művelődéstörténetére s közelebről Kassa városának és Abaujvármegyének nagy multjára nézve is, nagyon sok becses anyagot tartalmaz a levéltár, melynek ennél fogva az egyház szűk körét messze túlhaladó jelentősége van.

A levéltárat legelőször Lisznyai Damó Mihály lelkész lajstromozta, 1774-ben, ki hét csomagban összesen 147 okmányt talált és irt össze; minden rendszer nélkül sorozván egymás után az okmányokat.

Majd 1828 január havában egy bizottság foglalkozott a levéltár rendezésével és registrálásával. E bizottság tagjai voltak: Terhes Sámuel lelkész, Komjáthy Gábor, Fekete Ferencz, Tomka Miklós, Igaz József, Meskó Péter és *Dulházi Mihály*, ez utóbbi mint a „szent eklézsia actuariusus“. A munka oroszlánrészét ő végezte és ugyanő készítette el a — külsőleg — nagy gonddal és valóban csinosan kiállított registrumot, mely időrendben 271 számot foglal magában; a legelső okmány 1569-ben, a legutolsó 1827-ben kelt.

A Dulházi-féle rendezés azonban nagyon fogyatékos. Már a legelső okmány meghatározásánál is épen 100 évet tévedett. Ez okmányban ugyanis az év csak így van jelezve: „69“ s Dulházi ezt 1569-nek vélte, holott minden kétségen kívül 1669-ből való. Számos okiraton nincs kitéve a kelet, ezt ő nem igyekezett meghatározni, vagy rosszul határozta meg s önkényesen megállapított rendben sorozta be azokat; végre több, részben igen érdekes okmány elkerülte figyelmét s így registrálatlan maradt. A legnagyobb baj pedig az volt,

hogy a vándorlás és régiség miatt különben is megavult és megrongált okmányokat 2—4—8 rétbé összehajtogatva, erős, vastag spárgával összekötött csomagokba szoritották s így lassu pusztulásnak tették ki.

Igy állott a kassai ref. egyház értékes levéltára, hát csomagba benyomoritva, 64 esztendőn keresztül. Mikor 1892-ben a kassai lelkészi állást elfoglaltam, egyik legelső teendőm a levéltár megszemlélése volt s rögtön elhatároztam, hogy azt a legujabban elfogadott levéltári elvek szerint rendezem és helyezem el.

Legelőször is összehajtogatott állapotukból kiszabadi-tottam, rendes alapjukra visszaállítottam és kisimitottam az egész anyagot; a megrongáltakat külön védőborítékba tettem, a szétszakadtakat és szétmállottakat egyberagasztottam. Majd az összes keletnélküli okmányokat meghatároztam s aztán a levéltár szigoru chronologikus rendezését megkezdttem s 1750-ig be is fejeztem. E határpontig az általam készített regestumnak 227 száma van, a Dulházié ugyaneddig csak 132 számot tartalmaz. Felvettem és beosztottam 33 olyan okmányt, melyet Dulháziék nem is láttak; meghatároztam 30 okmánynak a keltét. Minden darab le van bélyegezve vörös festékes levéltári bélyegzővel, melynek közepén az okmány sorszáma van.

A levéltári anyag megosztása a következő: 1639—1650. van 13 szám, 1651—1700. 83 szám, 1701—1750. van 131 szám, összesen 227.

A már említett fejedelmi leveleken kívül nevezetesebb darabok a következők: A kassai előkelő református polgárok névjegyzéke (1648). Gróf Pálffy Pál nádor levelei (1648.49). A kassai ref. lelkész és tanító legelső díjlevele (1650). Az első református (ma? apácza) templom építésére vonatkozó összes szerződések. (A számadások a vármegyei levéltárban vannak). Számos végrendelet, melyekben a kassai ref. egyház javára is van hagyomány. Keresztelési anyakönyvek (1650—56). Iskolai törvények (1656). A nagytudományu lelkész, *Czeplédi István* többrendbeli feljegyzése. Gondnoki számadás az egyház bevételei- és kiadásairól (1670-től). A szécsényi országgyűlés biztosai által kiállított okirat, mely az apácza-

templomot a reformátusoknak visszaadja (1706). Feljegyzések Rabutin ostromáról. III. Károly többféle rendelete vallásügyében. (Másolatok). Kivonatok a pesti vallásügyi bizottság irataiból. Évkönyvi feljegyzések az egyház történetéről (a lelkészek vezették).

Mint e nagyon kivonatós felsorolásból is látszik, a levéltár tartalma gazdagnak mondható. Egyes kiválóbb darabjait az illető szakfolyóiratokban (Történelmi Tár, Protestáns Szemle, Egyháztörténeti Adattár), valamint a helyi lapokban már közrebocsátottam.

Révész Kálmán.

Abauj- és Tornavármegye a honfoglalás előtt.

Az emberi nem azon őskorát, melyről írott kúffőink hallgatnak, melynek történetéhez az adalékokat egyes szórványos leletek, barlangok üregeibe rejtett vagy halmok alá temetett maradványok képezik, a *történelem előtti kornak* nevezik. A kutató emberi elme erős megfigyelés alá vette az őskori maradványokat, kutató fényével bevilágított az ősvilágok homályába, rendszert alapított a különböző idők maradványai között, különböző korokra osztotta azt az azoknál észlelhető fejlődés fokai szerint s megállapította a kőkort, midőn az ember legkezdetlegesebb műveltsége fokán, összes szükségleteit képező eszközeit kőből állította elő; a bronzkort, mely a fémek megismerésével köszöntött be s a vaskort, midőn a vas megismerése biztosította a bronz használatát s annak tartama alatt az emberiség lassanként belépett a történelmi korba.

A kőkor ismét két időszakra oszlik. Az *őskorra* (*palaeolith*), midőn az ember durván pattogatott kőszekerczével védekezett kortársai: a mammut, őselefént s a barlangi medve ellen s ezekkel ejtette el a táplálékául szolgáló kisebb vadakat és az *ujabb kőkorra* (*neolith*), midőn kőfegyvereit nagyobb gonddal állította elő; szépen kicsiszolta, szekerczéibe olykor lyukat fúrt s a vadászat mellett már földműveléssel is foglalkozott.

Az emberek legrégebb nyomait a barlangokban találjuk. Ezek képezték első lakóhelyeit. Ezekben találtak menedéket

az idők viszontagságai, — és oltalmat a vadállatok betörései ellen.

Abauj-Tornavármegye területén négy barlang ismeretes. Az egyik a szádeldői völgyben, a másik Somodi mellett, a harmadik Szepsi és a negyedik Jászó közelében. A három első régészeti szempontból még nem volt kutatva. A jászói-ról Korponay¹⁾ megjegyzi, hogy „első menetelének agyagjában némi őszállatok csontjai is vannak.“ — Ugyanezen barlangban b. Nyáry Jenő egy napig ásott²⁾ s ott mindazon fajtájú edénytöredékekből talált, melyek az aggteleki barlangban előfordulnak. — „Találhatók ott az alsó rétegekben neolith-korbeli sima vagy egyszerű díszítésű, de azért izléses, szép bronzkorbeli s öblös izléstelen vaskorbeli bottaggal díszített edények. Találtunk azonban ívezeti díszszel kiczifrázott, jó gyúrmából jól kiégetett afféle edénytöredékeket is, aminők Aggteleken előfordulnak s amelyeket ősmagyar időbeli gyártmányoknak tartok Minthogy azonban Jászón kevés ideig ásattunk, paleolithkori művekre s e szerint e korbeli cserépgyártmányokra sem akadtunk.“

Miután megyénk területén adataink a paleolithkori ősember létezéséről hiányzanak, a neolith vagy csiszolt kőkor maradványaival kezdjük ismertetésünket.

Kőkor.

Abaujvármegye területe az itt talált nagyszámú leletek tanúsága szerint ezen korban folytonosan erősen lakott volt. A régi Tornavármegye e téren még mindig kutatójára vár s csak egyes szórványos leletek tanúskodnak szintén lakott voltáról.

Ha az őstelepeket vagy vizek mentén, vagy oly helyeken kutatjuk, hol az életfentartásukra szükséges eszközök anyagát találták, azon meggyőződésre jutunk, hogy a Hernád két partja s a kovát, obsidiánt rejtő hegyaljai trachit. hegyláncz tövei s nyujtványai voltak a leglakottabbak.

¹⁾ Abaujmegye monogr. I. 139.

²⁾ Nyáry. Aggteleki barlang. 128.

Ez őstelepnek fogalmat nyújtanak a megye azonkori vízrajzi viszonyairól. Találunk itt-ott kiszáradt forrásokat, vízmedreket, különösen a cserehát negyedkori képződményű dombjain és völgyein, melyek a neolithkorban gazdagon látták el vízzel a partjain letelepült lakosokat. A Hernád ma termékeny völgye szélében egy posványos területnek kellett lennie, mert csak a párkányzatát alkotó magasabb dombhátak lejtőin találunk az őskori kulturélet nyomaira. Hasonló jelenség mutatkozik Szántó környékén. A mai Szántó helyén is posvány terült el, a lakosok a két oldalt környező hegyek s partok emelkedéseire telepedtek; talán még a Sátor tűzhányó sem végzé be teljesen működését, mert dr. Óvári a konyhahulladékok felett észlelt rapillusokat, melyekre ismét hulladék réteg következik. Amint a posványok apránként fokozatosan száradtak, oly fokozatban foglalták el lefelé a völgyet a lakosok. Ezt mutatja azon körülmény, hogy a szántói völgykatlanban felfedezett 18 telep közül a magasabban fekvők edényeik s eszközeik dúrvasága nagyobb korról tanúskodnak, mint a mélyebben fekvő telepek finomabb készítményei.

Azon theoria, hogy a legrégebb települések magasabb helyeken keresendők, e megye területén is igaznak bizonyult. A legrégebb telepek itt is hegy- és dombhátakon találhatók. (Korláth, Feketepatak völgy, Aranyos stb.) S e telepek egyzersmind a hosszú időközön át, nagyobb társaságban való együttlakás mellett is bizonyítanak; mi viszont ellene mond amaz elméletnek, mely az első társulásokot a bronzkorba helyezi. — Hosszasan és nagy számban lakták különösen az olyan helyeket, hol a házi eszközeik előállításához szükségelt anyagokat feltalálták. Így a korláthi „Ravaszyuk tető“ s az azzal egybekötött „Fekete patak“-völgyének roppant kiterjedésű kőkori telepe, hol a hegyi patak friss vízzel, a hegy közetei nyers, feldolgozásra váró anyaggal látta el őket, — valódi őskori gyártelep volt, hol a lakosok kőeszközeiket nagy mennyiségben gyártották, miről ott manapság is nagyszámban található magkövek, kalapácsok, szilánkok, jól és rosszul sikerült kőeszközök tanúskodnak.

Leleteinkben általában kevés a csont-eszköz. Míg a Tisza mentén, e kőszegény vidéken a csont pótolta a kő

hiányát s eszközeik anyagául a csontot használták fel, addig itt e kőgazdag vidéken a kőeszközök nagyszáma feltűnő s az ősrétegekben csak elvétve találtunk egy csont árra, türe vagy mivel a csont könnyebben volt furható, mint a kő, agancsból készített csákányokra s kalapácsokra. A tokajhegyaljai hegyláncz bőven szolgáltatott az őrlőköveknek anderitot vagy amphiból — trachytot, a kova gömböknek hydro-, dyno-quarczot, a csiszolt kőeszközöknek dyoritot, késeknek és nyilhegyeknek obsidiánt, jaspist, calcedont, carneolt, szarukövet.

Az anyag e nagy bősége okozta talán, hogy bár a hosszabb használatra s birtokolásra számított csiszolt kőeszközöket kellő figyelemmel és szorgalommal dolgozták ki s azokból nagyon csinos példányokat bírnak: a kova- s obsidiánból pattogatott késpengék, szilánkok és nyilhegyek között nagyon ritka a szép s ennek szépsége is csupán szerencsés lepattantásnak köszönhető; utólagos egyengetés, csinosítás rajtok — daczára roppant számuknak — csak nagy ritkán észlelhető.

Kőkori telepek.

Apáthy. Kőkori halom (l. Halmok.)

Aranyos. Az aranyosvölgy torkolatának általellenében a földéken, mély szántás alkalmával hamuréteg, csontok, cserépek találatnak. Fent, a völgyben két kulturréteg, egyik az „Ádám szakála“ nevű sziklaképlettel szemben, másik az előbbtől 200 lépés távolra fekszik kelet felé. Mindkettő a megye legrégebb őstelepe. E helyről van gyűjteményemben néhány durva ékités nélküli veres cserépdarab; egyiknek felső karimáján 17 mm. távolra lyukak vannak, továbbá két kis edény, a lehető legkezdetlegesebbek, egyiknek magassága egyik oldalán 45 mm., a másikon 60 mm., ebből látható, hogy talpán, mely 15 mm. elhajlást mutat, meg nem áll; szája átmérője 39 cm. Másik öblösebb m. 45 mm., szája átmérője 46 mm. Végül innen került 3 obsidián és 7 kovaszilánk.

Arka. A „Köves“ nevű szőlőhegy alatti szántóföld mintegy 70° széles, de ennél jóval hosszabb területet fednek

a patak mentén a hajdani kultúrélet maradványai. Gyűjteményekben e helyről következő tárgyak vannak: Egy kovanucleus, hullámos ékitésű cserépdarab, trachyt simító kő, öt kovaszilánk, két nagy, gömbölyű, közepén átfurt őrlőkő.

Bakta. A „Lese“ völgyön a Basó-féle tanya melletti vizmosásokban s az alantasabb szántóföldeken találtak négy csiszolt kövésőt s két kőgyalut. Gyűjteményekben van ugyan e helyről öt obsidian szilánk, egy obsidian nucleus, ezen 2 természetes hasáb mellett 11 szilánkhasadás látható, kúpalaku, magassága 55 mm. és egy csiszolt kőbalta, h. 9 cm., rendkívül éles éle 4 cm. széles.

Másik telep a fancsali határnál levő völgyben az országút mentén van, hol cserépdarabok, házfalragaszok és őrlőkövek találhatók.

Baskó. A Horváti kút és Ricso forrásnál levő telepéből nucleus és obsidian nyilhegyek láthatók a felső-m. muzeumban. Hallgató dülön és Reménypataknál őrlőkövek és kovák. Hallgatóról obsidianok vannak a nemzeti muzeumban.

Beret. A Kis-Berettől Tengerre vivő út mentén a ref. lelkész tagjánál egy kőbaltát találtak (f. m. múz.)

Bozsva (Nagy). A malom felett levő dűlőről, obsidian magkő szilánk, nyilhegy, kés, (68 mm.) kovakalapács, lánDSA-hegy, csiszolt kövéső a f. m. muzeumban.

Büd (Hernád). Földvár fennsíkjáról, kőeszközök, állatfogsor, agancsrészletek, obsidianok a nemzeti muzeumban.¹⁾ Gyűjteményben ugyaninnen: agancskalapácsok, csontok, kővületek, obsidian s kovaeszközök, orsókarikák, agyagkanál, csonttű, cserépdarabok, számra 70 db. A felsőmagyarországi muzeum ugyaninnen bir kovaszilánkokat s késpengéket, kovakalapácsokat, őrlőkövet, orsókarikát, bögrét stb. s egy érdekes csontkorcsolyát (?) — E földvár s környéke az u. n. Gata óriás vizmosásaival Abaujmege egyik legkiterjedtebb s leggazdagabb praehistoricus lelhelyét képezi; leletei nagy kort ölelnek fel az obsidian s csonteszközöktől a vaskardokig, bennök tehát minden kor képviselve van.

¹⁾ Régészeti napló 1870. 2. sz. 141. l.

Czécze (Alsó). A temetőtől délre összezúzott csontok, cserepek s obsidian szilánkok találhatók.

Czekeháza. „Baromhalál“-dülön csontok, cserepek.

Detek. A szőlőajtól a faluig, a ref. templom felett mindenütt kulturréteg nyomai észlelhetők.

Devecser. E község egy, a Hernád-völgybe futó kis völgyet foglal el határával. E rövid völgy csaknem egész hosszában az ősidőkben is lakott volt, mit a mindenütt szórva nyosan is előforduló kulturmaradványok bizonyítanak, melyek még a falu mai területére is kiterjeszkedtek. Tekintve a leletek nagy számát és változatosságát, e község a megye egyik legérdekesebb praehistoricus lelhelye. Gyűjteményemben 300 darabra megy az itten talált kőkori maradványok száma, daczára annak, hogy különösen az obsidián eszközökből csakis az érdekesebbeket tartottam meg.

Lakott volt e hely a kőkortól kezdve folytonosan. Kőkori telepei következők:

1. a káposztás kertek dülője;
2. a berki kút környéke;
3. a parlagszőlők alja.

E két utóbbi egy kiterjedt nagy telepnek tekinthető, mely vízszükségletét a mai „berki kút“ nevű gazdag forrásból pótolá. E telepek nagy számát rejtik a kőkori eszközöknek. Többszöri ásatásaim a parlagszőlő sarkán, hol 12 cm. vastag humus alatt 62—68 cm. vastag kulturréteg terült el, egész halmazát eredményezték az obsidian magköveknek, nyílhegyeknek, késeknek, forgácsoknak, melyeket a 2 mértföld távol Hegyalja vidékéről szereztek. Találtam kova-magköveket, szilánkokat és kalapácsnak használt kovagömböket, kerekalakúvá idomított cserépdarabokat közepén átfúrva, orsókarikának használtakat, kőgyalúkat, csiszolt kövésöket, csontmaradványokat, házragaszokat, amuletteket, agyagékszereket és cserépdarabok nagy számát.

Említésre méltóbbak e tárgyak közül:
 néhány kúpalakú obsidian magkő 60, 53, 33 mm. magasak, 14, 11, 8 szilánklappal;
 zöld obsidian nucleus 8 lappal;

egy kova magkő, három oldalán durva szabálytalan pattoztatások, de negyedik oldalán három szép szilánklapja van; ezek hossza 82 mm.;

egy picziny obsidian magkő, a szilánklapok rajta 16—5 mm. aprók;

egy fogból készült amulett, gyökerén szépen átfűrt lyukkal.

Felette érdekesek az itt nagyrészt csak töredékben talált agyag-nyakékek. Ilyeneket a megye területén sehol másutt nem láttam. Ezek hengeralakú gyenge C alakban meghajlott 50—70 mm. hosszú 7—15 mm. vastag pálczácskák, melyeket egyik végükön átlukasztva zsinórra fűzve hordtak a nyakon. Ilyet egészben hármat találtam; ezek egyike közepén van átfűrva, töredékben különböző vastagságút és elhajlásút 51 darabot.

Nagy változatosságot mutatnak a fazekasművek maradványai. A legalsóbb rétegben egy nagy edény 6 darabja került felszínre, falvastagsága 30 mm. s elhajlásából kört képzelve, az edény oly óriás nagyságra üt ki, hogy azt csakis a felesleges ételnemű eltételére használhatták. Erre mutat az, hogy alig van égetve s szürkés falain a füstnek nyoma sincs. Ékítés nincs rajta; de egyik darabján köralakú dudorodásban 8 pont látható, melyek vagy ékítések voltak, vagy mértékjegyekül szolgáltak. Kedvelt volt náluk egy serlegszerű talpas edény-alak; ilyennek több töredékét találtam; agyagja szürkés veres, mértani és hullámzatos vonalakkal vegyes ékítését kezdetleges (nem is hegyes) szerszámmal karczolták belé s rendszerint nem mutatnak. Mindezen edények korong nélkül készültek.

4-ik telep a falu éjszakkéleti sarkán van, hol gödörösás alkalmával durva, máztalan edénydarabokat, edényfüleket, velő miatt felhasogatott s más egyéb csontokat s nagyszámú uniócsigahéjakat találtak.

A szintén szép számú s többnyire szép kivitelű csiszolt kőtáblákat elszórtan a határban, legtöbbször a falu mai területén találták. Ezek egyike kicsinysege által feltűnő; hossza 33 mm., élének szélessége 33 mm.

Dobsza (Felső). Kőkori telep a földvár, a mai „Várdomb”. Rétegei: Jelenik szerint¹⁾ televény 0.7 m., a hossza

¹⁾ Nyáry: Aggteleki barl. 63.

1·5 m., égett földréteg 0·36, régi televény 0·85, aztán az agyag. Szilágyi Ferencz mérete szerint (talán más helyen): televény 63 cm., hamu 125 cm., benne csont, kőszerszámok, cserepek, agyagtapasz 3 cm.; hamuréteg, benne szén, csigacserép, 10·5 cm.; erősen égetett föld 2·5 cm., agyagtapasz 5 cm.; hamu, benne szén, csiga, cserép, csontdarabok 6·5; sárga agyagtapasz simitás 5 cm.; hamuréteg cserép- s csonttörmelékkel 18·5 cm.; agyag, kiverve, kisimitva 5 cm.; szén, búza, csont 16 cm. s végre az agyag. Ez utóbbi felmérés szerint a szenesedett búzaréteg 2·60 m. mélyen terül el a föld színe alatt, felette négyszer simitották be a lakosok a felhalmozódott hulladékokat agyaggal s a legfelsőbb réteg maradványai is a neolith-korba tehetők. A talált szenesedett magvakat dr. Deininger 5 fajra választotta el.¹⁾ Ezek közt legnagyobb tömeget képez a közönséges búza (*triticum vulgare* L.), aztán ősbúza (*Trit. vulgare antiquorum* Hecz), mely jellemző s jelenlegi búzáinktól elütő; néhány szem egyszemű alakor (*trit. monococcum* L.), csupasz árpa (*hordeum*), mely az ondónak nyomát sem mutatja, néhány szem lencse. (*Ervum lens*. L.)²⁾

A nemzeti múzeumban van e helyről őrlőkő, két kőtöredék, fekete cserépdarabok, csorba orsófej (átm. 3"), 5·4" átmérőjű dúrva cserépkarika (átm. 1" 4"), emberlábfejhez hasonló csiszolt csonteszköz (kalapácsrész) töredék; h. 5¹/₂", egyik végén élesített, kevésbé hajlott csonteszköz-töredék h. 6", 8"; 2¹/₂" h., 6" sz. csonteszköz töredék kővéső, kovatöredékek, 4 drb szarvasagancsrész, állatlábszárcsontok, állkapocsrészek, fekete cserépedény-töredékek.³⁾ Csonteszközök, fekete szűrőedény-töredék, kőeszközök,⁴⁾ hosszú obsidian szilánkok, agancstöredék, vakaró csontból, csontvéső, nyílhegy csontból, agyagsúly, kőbalta, peczek, mely a fúrásnál kiesett, és szenesedett magvak.⁵⁾

A f. m. múzeumban szinte képviselve vannak e törme-

¹⁾ Nyáry: Aggteleki barl. 63.

²⁾ U. o.

³⁾ Múzeum r. n. 1869. 103. 4. sz.

⁴⁾ Múzeum r. n. 1870. 141. 3. sz.

⁵⁾ Múzeum r. n. 1877. 48.

lékek, köztük több bordakés, egy csizmafej-alaku agyagedény s szenesedett magvak.

Gyűjteményemben e lelhelyről van egy szép; teljesen ép agancs-csákány, agancs-kalapács, csiszolt kövéső, bordakések és szenesedett magvak.

Encs. Az Encs-Alsó-mérai útnál a cigányházhoz közel egy kovakalapácsot találtak.

Fancsat. A helységtől keletre fekvő dűlön találtak egy obsidian nucleust s szilánkokat. Gyűjteményemben van az erdei kút környékéről egy csiszolt kőbalta (h. 104. mm., éle 24 mm. széles) és egy szép obsidian nucleus (mag. 62 mm., talpa kerülete 115. mm., átmérője 32 mm.) 14 hasáb töréssel; a „Tanord“ dűlőről egy szép obsidian nucleust ajándékozott dr. Óváry Pál a nemzeti múzeumnak.

Fony. A „Csonkás“-dűlön kova-magkővet, a szőlőhegyen agancstörödéket, orsókarikát, kova és obsidián szilánkokat találtak.¹⁾ A falu nagy része culturrétegen terül el. Itt találtak (állítólag) egy kova dárdahegyet, mely alsó végén átfúrt és 8 cm. hosszú volt.

Füged (Felső). A f.-fügedi határ éjszaki szélén a rétlapályból egy domb emelkedik ki, melyet a köznép „Várdomb“-nak nevez; kiterjedése ennek mintegy 200 □-mtr s ez egész terület culturréteggel van borítva. A domb déli oldalát megátsván, a culturréteg a felszínen kezdődik, sőt a domb megszántott tetején is gyakori az unio, cserépdarab és csont. Az ásatás több, köztük karimájánál átfúrt cserépdarabot, csontot, égetett házragaszt, őrlőkő-törödéket, egy zúzó-követ, egy kovasilánkot s egy hat hasadást mutató obsidian darabot eredményezett.

Hejcze. A seminarium szőlőjében nagy őstelep, a falu északkeleti végén, a szőlőhegyhez vezető út vízmosásaiban is észlelhetők praehistoricus nyomok.

Homrogd. Innen a nemzeti múzeumban van egy bögre-török rosszul égetett agyagból.²⁾

1) Felsőm. múzeum.

2) Múzeum r. n. 1876. 167.

Horváti (Erdő). E falu határában talált csiszolt kőgyalutöredék van a felsőmagyarországi múzeumban.

Jászó. Lásd jászói barlang.

Kéked A. Az Abaujvár felé vivő út mentén kovaszilánkok vannak elszórtan.¹⁾

Kemencze (Felső). A falu határában a ranki út mentén, attól keletre culturréteg nyomai láthatók, benne durva cserép- és obsidian-darabok.

Kércs (Fuló). A szebenyei út mentén, az út sánczából őrlőkő, obsidian-szilánkok és házfalul használt égetett agyagdarabok vannak gyűjteményemben.

Kéty. A faluban a templom alatt culturréteg terül el, melyben vastag cserépdarabokat találtak.

A kétyi és papi határt egy mély, széles vizmosás választja el egymástól; e vizmosás partjain vastag culturréteg terül el, belőle több cserépdarab, őrlőkő, obsidian-nucleus, obsidian- és kova-nyilhegy és szilánk van gyűjteményemben.

Kinyizs (Kis). A kis Hernád uj árkának ásása alkalmával s a vasutépítésnél őrlőköveket, cserepeket s obsidianforgácsokat találtak.

Komlós. A falu területén culturtelep nyomai vannak.

Korlát. Közvetlen a falu északi végén, a Fonyba vivő út keleti oldalán őstelep nyomai láthatók; belőle gyűjteményemben van egy csiszolt kőszerszám, egy agancsdarab, néhány kovaszilánk és cserépdarab.

Egy másik őstelep e határban benn a hegyekben az u. n. „Ravasz-lyuk“-tól északra eső hegygerinczen terül el. Ez a megye talán legérdekesebb csiszolt kőkorbéli maradványa, egy kőeszköz-gyár, bőven lévén itt természettől a kova s mindazon kőnemek, melyekből az ősember fegyvereit s minden egyéb eszközeit készíti. Az ásató itt maga a természet. A zápor kimosta a tetőről a culturréteget s az ősmaradványokat lesodorja a hegyoldalra kiálló sziklák közé, honnan kis fáradtsággal nagy számban szedegetheti össze a kutató. Különösen a kovaszerszámok vannak nagy számmal; némelyik kovagömbzuzókövet nagy sulya miatt hagyjuk helyén. Gyűjteményem-

¹⁾ Dr. Óváry E. Arch. Ért. II.

ben van e helyről: két kova-szekercze, egyik 120 mm., másik 125 mm. hosszú, kovakések 101, 82, 61 mm. hosszúak; magkövek, zuzókövek, dárda-nyilhegyek, kések, vakaró kések, szilánkok, kova, jászpisz, chalcedon és obszidiánból 168 drb., részint innen, részint a falu határában elszórva talált 9 drb. csiszolt kövéső s végre cserépdarabok, kezdetleges, de jellemzetes ékítésekkel.

Kovácsvágás. A Réta tetőről obszidián-szilánkok és cserepek vannak a f. m. muzeumban.

Mátyásháza. A „Jó“ oldalon Kázmér község felé culturréteg terül el, melyben cserepeket találtak.

Mikóháza. A Lucski forrás felett és alatt szép obszidián-szilánkok, őrlőkő s cserepek találtak; ugyanitt Wolf bécsi geolog csiszolt kőbaltát talált.¹⁾ A nemzeti muzeumban van e helyről: Obszidiánok, fél orsófej, fekete cserépedény-töredék.²⁾

Mislye (Felső). A „Kálmán puszta“ alatt fekvő katlanban obszidián, kova s durva cserepek találtak.³⁾ Ugyszintén „Ujváros puszta“ környékén.

Novaj. Gödörásás alkalmával egy darab kőbalta-töredéket s egy sötétszürke tojásalaku követ találtak.⁴⁾

Nyiri. Az ut mentén cserepeket s egy széles csiszolt kőgyalút találtak.⁵⁾

Pusztafalu. A fensikon culturréteg terül el. Pusztafalu és Puszta-Izra közt, Bosva folyónál, Szom és Osahegy északi lejtőjén obszidiánok találtak.⁶⁾

Radvány és Vily között obszidián-szilánkok találtak.⁷⁾

Rásony. A „Véresparttól“ dk.-nek fekvő földeken található a culturélet nyomai. E helyről gyűjteményemben van 2 csiszolt kőbalta, egyiknek hossza 15 cm., szélessége 6 cm., egy őrlőkőnek töredéke és egy csontkövület.

Regécz. A vártól nyugatra, a „Csonkás“-majortól é.-k.-nek

1) Arch. Ért. I. 7.

2) Muz. r. n. 1870. 39.

3) Arch. Ért. II.

4) Felvidéki Közlöny 1885. 9.

5) Felsőm. múzeum.

6) Arch. Ért. I. 7.

7) U. o.

mintegy 500 lépésnyire a Regéczkére vezető út mellett, mindkét oldalt találhatók: obsidian és kova; a falu határában a falutól é.-k.-felé szintén, valamint urna-darabok is.¹⁾ Gyűjteményemben a vár alatti dűlőről egy kis obsidian nucleus, rajta 12 hasáb, a nemzeti múzeumban pedig egy kőcsákány van.²⁾

Rozgony. A falu határában egy szarvasagancs-csákány találtatott.³⁾

Ruszka (Göncz). Az egykori zárda forrása mellett elterülő gyepen praehistoricus maradványokra találtam s onnan obsidian- és kovaszilánkot s cserépdarabokat hoztam.

Selyeb. Kőkori halom (L. Halmok.) A Tóth Mihály szőlőjében egy nagy kovakést találtak.⁴⁾

Sima. A falu felett a két forrás között terjedt culturréteg található, benne obsidian szilánkok, kőkalapácsok és cserepek. „Nagy hallgatón“ kovaszilánkok; a „Korsós“ hegyen sok agyaggöngy, köztük ökölnyi nagyságúak⁵⁾ s a helység határának északi részén egy obsidian nucleus találtatott.⁶⁾ Gyűjteményemben van e helyről egy szerpentin kögyalú, melynek hossza 11.8 cm., élének széle 3.5 cm.

Szádelő. E sziklavölgyben 1878-ban Lehoczky Tivadar ásatott.⁷⁾ Ásatását a völgy bejáratánál a malom előtt elterülő lankás dombokon kezdette, hol 30. cm. vastag televény föld alatti fekete égetett rétegre akadt, melyben különböző színű és vastagságú cserepekkel egy 4 cm. magas és 3 cm. átmérőjű égetett agyaggömböt — valószínűleg nyakéket — s egy zöld kőből készült 5 cm. h. és 2 cm. széles élesítő átlukasztott kőeszközt talált. Ugyanezen rétegben egy méhköpühöz hasonló idomú nagy edény töredékei is voltak. Ez edény ép állapotában 50—60 cm. magas és 30—40 cm. átmérőjű lehetett, 6—8 cm. vastag oldalain sűrűn behintve ujjnyi nagyságú lyukakkal.

E teleppel szemközt, a víz balpartján, culturrétegben,

1) Arch. Ért. III. 60.

2) Múz. r. n. 1850. 31. 4.

3) F. m. múzeum.

4) U. o.

5) U. o.

6) Arch. Ért. III. 61.

7) Lehoczky: Adatok hazánk Archäológiájához I. 162. s köv.

három ember csontvázát találta koporsó vagy öltözék nyoma nélkül, durva cserepekkal, agyaggömbökkel, egy 10 cm. átmérőjű nehéz átfúrt agyaggolyóval és egy zöldes színű 17 cm. h. és 8 cm. sz. mindkét oldalán simított lapos kővel, mely vágóeszközök élesítésére használtatott. Feljebb a Kis zuhatag táján, egy sziklás hegylejtőn 3 cm. vastag pörkölt gabonarétegre talált. Ezen túl egy 4—5 méter széles sziklaüreg talajában, iszap és korhadékok között, durva őskori cserepek voltak. Ez üreg alatt, több méter hosszan, olyan rétegre bukkant, melynek alsó részében dúrva kézzel gyúrt edények töredékeit, a felsőbb 2—3 ujjnyi vastag rétegben, korongon készült ügyesebb szerkezetű edények cserepeit találta.

„Mindezeknél azonban“ — írja ő maga — „jellemzőbb volt itt azon lelet, mely a Czukörsüveg közelében, délfelől a patak balpartján, a félig lemosott meredélyes part felső részén, mintegy 1·5 méternyi magasan feltűnt. Ugyanis itt a fekete égetett földből két emberi lábszárcsont meredezett ki; ennek következtében gondosan lehányatván a felette volt kövecses földet, meglátszott, hogy a hulla, melynek felső részeit már elhordta a víz, egykor nyugatról keletfelé volt fektetve a puszta földbe. A lábaknál dúrva edény töredékeit és — mi nagy örömmre szolgált — egy 8 cm. hosszú és 1·43 cm. vastag, itteni mészkőből csiszolt fehérszínű kővésőt s e mellett fekete-zöldes szironnyal bevont rézlemezt találtam, mely tárgyakból itélve, biztosan megállapítható, hogy e hulla a kő- és bronzkor átmeneti idejéből származott s hogy e szerint e szűk völgyben, már a történelem előtti korban, a neolith s később a bronzkorban is tartózkodtak emberek. Az egymás felett emelkedő rétegek szerint, fent vas, közepén bronz, és alól kőkorszaki emlékek rejlenek.“

Szaláncz (Nagy). Őskori lelhelyek: a gróf Forgách angol kertje s a várhegy keleti lejtője obsidianok, szép nucleus (f. m. múz.) Gyűjteményemben szenesedett búza. b) Kalsa felé vezető út éjszaki oldalán elterülő dülő (obsidian s kova) c) Ruzska felé vezető úton a ligeten egy vizmosásban (obsidian, kova, cserép). A nemzeti muzeumban e helyről vannak obsidian szilánkok.¹⁾

¹⁾ Muz. r. n. 1877. 45

Szanticska. A tetőn vizmosásokban culturréteg nyomait s benne cserepeket találtam.

Szántó. A szántói völgykatlan az ősidőkben erősen lakott volt, minek oka főképp az, hogy ezen kőkor lakói e vidéken bőven megtalálták az eszközeikhez alkalmas kőne-meket: az obsidiánt, a kovát s trachytot. A város határában eddig ismert 17 őstelep közül 15 a kőkorbba tartozik. Ezek a következők:

- 1) Kolduska cigányvölgy, cserép, őrlőkő.
- 2) Kohány kova, obsidian, őrlőkő, csiszoló kő, két csiszolt balta, cserép, falragaszok, kovagömbök.
- 3) Csipkés, az előbbtől egy patak választja el, nagy telep, hossza 600 m., szélessége 400 m. tűzhelyek, benne orsókarikák, kova, obsidian, achát, carneol, trachyt eszközök s szilánkok, a kevés cserép durva, a sok obsidian s kova szilánk mutatja, hogy e helyen készültek az eszközök s azoknak ez, mintegy gyárául tekinthető.
- 4) Zemán rét aljában durva cserepek.
- 5) Hátulsó Tót, agyagsúly, orsókarika, csontfibula (?) melynek löfejhez hasonló faragványa letört.
- 6) Széles szőlő sarkánál a sátor oldalban, obsidian, kova, petrificált csontok s cserepek.
- 7) Tűkőri rész: szilánkok.
- 8) Margita szőlő: átfurt agancs kalapács, cserepek.
- 9) Hanyicza (szántó föld) csiszolt kőeszköz égetett föld között.
- 10) Közepső gyűr, kova kalapács, őrlőkövek, a felsőbb rétegekben csiga-czifrázatu cserepek a bronzkorból.
- 11) Kőpad, a löszben cserép, kova, obsidian, a lösz felett rapillusok észlelhetők.
- 12) Nagy banya tető 5—6 hold kiterjedésű nagy telep, rajta dr. Szabó csiszolt kova eszközt talált.
- 13) Banyafark: hullámos ékitésű elszórt cserepek, csont eszközök, kova s obsidán nyílhegyek és kések, kova gombok. — Itt találtak egy egész edényt, mely jelenleg Ivancso szántói lakos birtokában van.
- 14) Szilas, szántás alkalmával durva cserepek s kova forgácsok kerülnek elő.

15) Sátorfenék, őrlőkő, cserepek,

16) A nyugatra fekvő fennsík partján Kisbánya szőlőhegytől a Gyűr hegyfokig, kőeszközök, tűzhelyek s egész hamvvedrek is találhatók.¹⁾

E telepeknél felsorolt leletek s tárgyak nagyrésze néhai dr. Óváry Pál által gyűjtve s szakszerűen rendezve a felsőmagyarországi múzeumban láthatók.

A debreczeni múzeumban is vannak obsidian eszközök Szántó határából s az ott látható hatalmas obsidian nucleusok legszebb példányai a megye területén talált neolithkorbeli emlékeknek. Különösen kettő feltűnően szép. Egyik 180 mm. magas 12 lapu, talpa átmérője 56 mm., másik 170 mm. magas 16 lapu.

Gyűjteményemben egy feltűnően szép serpentin kőgyalu s nehány durva ékítésű cserép darab a Dobszára vivő út oldaláról képviselik a szántói leleteket.

Szemere. E határban több helyen constatálhatók őstelepek:

a) Szénvölgyben, hol égetett agyagházzal töredékeket, őrlőkődarabokat,

b) a meleg oldalon, hol nagy mennyiségű obsidian szilánkot s eke által apróra tört cserépdarabokat,

c) a kakszombon, hol egy jászpisz nyílhegyet s egy őrlőkövet találtam.

Mindezek gyűjteményemben láthatók.

Szikszó. A magyar hegyről a nemzeti múzeumban van egy kaptafa alakú csont csákány, hossza törött állapotban 16 cm., talpánál szélessége 4 cm., magassága 7 cm., foka letört, lyuka 24 mm. Ugyancsak itt találtak egy áttört agancskalapácsot.

Szinye (Pető-). A falu határában a kemenczei patak medrében őrlőkő és obsidian szilánkokat találtak. (Dr. Óváry Endre).

Téyhány. A Kassa-Oderbergi vonal építése alkalmával fúrt alagút építésénél talált feltűnően hosszú kovakés (h. 18 cm.) a nemzeti múzeum birtokában van.

¹⁾ Arch. Ért. III. 60—61.

Tomor. Az „Árpa szer“ egy terjedt kőkori culturtelep, hol nagyszámu cserép és obsidian s egy csiszolt kővéső találatott.

„Ambrusháza“ völgyén a vízmósásban cserép és őrlőkő.

Ujfalu. A falu határában a kenderföldeken culturtelep terül el.

Vadász (Felső-). Praehistoricus lelhelye az u. n. földvár, mely alakjára nézve a megye területén található ilyen erődítményekkel teljesen egyezik, ugyszintén leleteire nézve is. A tulajdonos gróf Vay birtokában vannak e lelhelyről: egy agyagedény, szürke, durva anyagból, ékités és korong nélkül, csorba és füle letörött. Mag. 10 cm., átmérője 11 cm., törött orsókarika ritka nagy, átm. 11 cm., lyuka 9 mm. szürke agyag; serpentin csiszolt kőbalta, hossza 7 cm., éle széle 47 mm., átfurt kőbalta töredék, mely a lyukon tört el; kőkalapácsok, kis agyagedény töredéke, melynek karimáján két párhuzamos vonal által zárt pontos ékités látható; agancsdarab, végén a vágás nyomaival; agancskalapács szépen átfurt lyukkal; agyag kúpok; őrlőkő és obsidian szilánk s edényfülek.

Gyűjteményemben: agancsvég h. 31 cm. vastag, végén az elvágás nyomaival; serpentin kőgyalu töredék 15 cm. h. ép állapotában 18 cm. hosszú lehetett; kőgyalu és szekercze töredékek; egy cserépdarab, mely egész ugyan, de sajátságos alakjánál fogva rendeltetése ösmeretlen. Alakja 5 szögletű s mintegy piczi hegedűhöz hasonlít, mert míg négy szöglete meglehetősen négyszöget képez, az ötödik messze kúpalakulag kinyulik; anyaga vereses agyag s mindkét oldalán diszitve van; egyiken pontokból alkotott vonalak szegletet képezve követik egymást ötszörösen s a még ezek által üresen hagyott felületet csillagszerű pontozatok töltik be, a másikon a kúpalakulag kinyuló szögletből hét pontos vonal ereszkedik le egy vízszintes pontos vonalra, melyen alól még két ilyen pontos vonal húzódik s a három vonal két közét sűrű függélyes vonalak töltik be.

Csoma József.

(Folyt. köv.)

Kassa küzdelme a német katonaság beszállásolása ellen 1660—1665.

Történetírásunknak egyik legfontosabb és legérdekesebb feladata kideríteni, hogy városaink és polgárságunk miért nem fejlődött úgy, mint nyugaton. Számos városunkat épen külföldi bevándorlók alapították; későbbben többször, sőt mondhatni állandóan gyarapodtak külföldi telepésekkel. Bebizonyított tény az is, hogy épen a kivándorlók a legerősebbek, legvállalkozóbbak; hiszen ha nem ilyenek volnának, nem merészkednének egy új világnak, új életnek nekivágni. S ha ez igaz, miért van az, hogy az otthon maradottak közé ma százezreket számlálnak, nálunk pedig a milyen szép fejlődésnek indultak megalakulásuk után: fennakadtak, sőt egyenesen visszaestek?

Mi ennek az oka? A magyarban nem volt városalapító képesség? Nem fogadjuk el az állítást; de még ha igaz volna is, mit mondjunk az idegenektől alapított városokról? Hiszen ezeket már arravaló telepések hozták létre? Talán a magyar talaj, a magyar közviszonyok voltak olyanok, amelyekben a városplánták nem tudtak terebélyes fává fejlődni, sőt számos közülük elsatnyult?

Ha városaink jegyzőkönyveit, levéltári kincseit közzétesszük, feldolgozzuk, e kérdésekre a feleletet meg fogjuk kapni. Bizonyos, hogy városaink sok szenvedésen, viszontagságon mentek keresztül s föllendülésük lépten-nyomon akadályokba ütközött.

Kassa szabad királyi város volt ; ami azt jelentette, hogy csakis a királynak volt alárendelve, csakis neki adózott. De azért — az alábbi följegyzések bizonyosága szerint is — igen sok kiadása volt ajándékozás, megvendégelés czímén.

Különösen nagy teher hárult a városokra, midőn a török háboruk miatt az országban táborozó német katonaságot hosszabb-rövidebb időre falai közzé beszállásolták. Magánházakban osztották szét a tiszteket és közlegényeket, akik aztán tömérdek bajt okoztak, amint az alábbi korfestő esetek is mutatják.

Ez alkalmatlanságok és a német zsoldosokkal szemben az ország függetlenségének fenntartása miatt mondta ki a törvény, hogy a városokba katonákat nem szabad csak végveszély idején vinni. Ezért küzd Kassa mindenképen e beszállásolás és a német őrség (praesidium) behozatala ellen. E mozgalommal áll szembe *Vesselényi Ferencz* nádor, a későbbi összeesküvő és *Szelepchényi György* kalocsai érsek és kancellár törekvése, rábeszélése, fenyegetőzése, hogy Kassa a praesidiumot befogadja.

A zsoldos katonaságot nem a hivatás, hírnév, vagy a megvédendő terület szeretete hozta ide, hanem a meggazdagodás vágya. Rabolt, pusztított, mintha ellenség földjén lett volna. A vezérek egész vidékeket megsarcoltak. A 30 éves háboru embertelenségei széltében divatoztak. Az idegen zsoldosoknak semmi érdeke nem parancsolta, hogy a lakosságot kiméeljék, de arra törekedtek, hogy sok tábori nyomoruságukért minél bővebb kárpótlást szerezzenek.

Hogy méltán küzdöttek a kassaiak a német katonaság behozatala ellen, Nagybánya esete is mutatja. 1661 október hó 23-ikán Hagen Vilmos báró vezetésével néhány száz németet küldtek téli szállásra Nagybányára. A város meggyezett, hogy a külvárosba telepedjenek meg s gondoskodott is a katonák ellátásáról. De pár hét alatt a házakat lerombolták, a kerítéseket, a kerti gyümölcsfákat feltüzelték s több ezer forint ára kárt okoztak. Deczember 28-ikán a fallal körülvett városba is belopóztak s rabolni kezdtek. A polgárság kiverte őket s a külvárosból is kitiltotta. Hagen ígérte, hogy ezután jobb fegyelmet tart; de nem bíztak benne; távoznia kellett.

Nagybányának Kassához írt leveléből kitűnik, hogy egy év múlva már újra szorongatták a várost a német katonák.

A városi jegyzőkönyvben ez olvasható: 1662. november 15. Nagybánya ír, hogy a város értetné őket oly médiummal, szabadulhatnának meg mostani rajtok elkezdett (mivel majd szintén mintegy megszállották) németek inségétől, akarván hozzájuk erővel bemenni. — Kassa válasza ez: Nincs mód, hogy mi ő kegyelmeknek tanácsolhassunk, vagyon szabadságuk, s éljenek vele.

I.

Souches, Stahremberg generalisok és Wesselényi nádor Kassán. Verekedések a katonaság és polgárság között. Gyilkosságok.

1. A város a nádor kivánsága ellenére semmikép sem akarja Souches generalist kíséretével téli szállásra befogadni.

1660. november 11. Biró uram két levelét publikálja palatinus ő nagyságának. Az egyikben parancsolja, hogy már a német armadát elosztván, egyéb végzéseknél is kell lenni. Amiért oly szállást kér, hol becsületesen elérhetne s general Such-hal (Souches) tanácskozhatna. Azért őnagyságának és Storemberg (Stahremberg) uramnak is, kik csak a magok cselédjével jönnek be, rendeltetne szállást a nemes tanács. A többit szóval üzeni Bosnyák Péter főszekretárius uramnak.

Ezt felkeresé Pásztóhy László viczenótárius, kinek előadta, hogy Thokajban a német katonákat a szabad városokba akarták szétosztani. De palatinus urunk semmiképen nem akarta, hanem hogy a végekbe szállíttassanak Szakmártól Fülelig. De Zuzza (Souches) generálnak jó alkalmatossága nem lévén a végben, itt leszen residentiaja secretáriusával és vagy négy adjutant generálokkal. Itt pedig semmiféle jurisdictiont nem fog vindicálni magának, hanem pénzen fog élni és ha valamit ad a nemes város neki, jó, de semmit nem fog kívánni. 30 muskatérusa csak a szállását fogja állani. Kívánja előbbi szállását s magához közel adjutansinak is. Ezenkívül mutatta őnagysága (a palatinus) levelét, melyben írja, hogy mostani országunk dolgaiban beteges állapottal is

ugy igyekezett konzerválni édes hazánkat, hogy ne kárával, hanem hasznával s megmaradásával volt kinek-kinek. Azért a városok loco honorarii et gratificandi (ajándék helyett), ergo az őnagysága gyalogi számára Kassa, Lőcse, Bártfa és Eperjes adna 25 vég kék szeptukot,¹⁾ Szebeny és Késmárk 10—10 vég veres szeptukot. Ő kegyelme már a többi városoknak is intimálta (közölte), azért a város is conserválhatná (biztosíthatná) urát a maga részére.

Deliberatum: A tanács mindkét dolgot nem veszi magára, hanem holnap a község elé adja.

Nov. 12. Deliberatum: Meg kell üzenni Bosnyák uramnak: minekünk ő felségétől denominált (kinevezett) főgenerálisunk vagyon. Hogy pedig itt két generalis lakna, különkülön vártával, itt pedig sok ögyeledett nép lévén, micsoda inconvenientiák jöhetnek, sőt emberhalál is s kimenetelit éppen rossznak itéli a város. Bizva őnagysága atyai grátiájában, hogy megment e súlyos tehertől. Ha Suzza generalis uram két-három napra betér vagy általmegyén igen kevesed magával, rendeltet szállást. A posztóból készséggel accomodálja magát (ad), amennyiben lehet.

Nov. 13. Bíró: Maga palatinus uram üzene, hogy negyedmagammal menjek hozzá, hogy végezzünk Zussy generális szállásával. De én üzeném: mások nélkül nem végezhetek, már az egész községgel végezvén e dologban. De ha parancsolja, fölmegegyek, mert tartozok azzal.

Az őnagyságánál járt követek őnagyságának 3 propositumát referálták: 1. a mostani militaris dispositiót (a katonai rendelkezést) a végekben, hogy vihette végbe, Isten tudja, Zussy uram pedig itt fog residealni; 2. a personális insurrectióért (személyes felkelés) eddig fentartott lovasok már-már nem szükség, hogy fentartassanak; hanem a particuláris (részes) maradjon meg és százzal augeáltassék (növeltessék); 3. nagy vigyázat kívántatik ezen a földön, főképen Tokajban, azért őnagyságával bírnak arra a statusok (rendek), Homonnay uram őnagysága ott lenne generális. Szakmárban pedig Petthő uram, itt Kassán pedig Zussy uram lenne generalis. De ehhez

¹⁾ Közönségesebb posztófaj.

a statusok nem nyultanak, hanem instáltak, hogy mivel mind a felsőmagyarországi statusok nem compareáltak (nem jelentek meg), más terminust tűzzön ki consultatióra. Noha ezen palatinus őnagysága nagyon megindult és nem is akart más terminust terminálni, annyira ment mégis, hogy die 16 praesentis (e hó 16-ikát) terminálta Szepsibe.

Accedalt (hozzájárult) ehhez gróf Homonnay generalis uram levele, melyben intimálja (közli), hogy Zussy generalis uram téli quartélyul városunkat választá magának s rendeljünk becsületes szállást.

Deliberatum: követekkel kéri palatinus őnagyságát, vegye le róluk haragját s atyai gratiaval (kegyességgel) legyen irántuk. Szállás dolgában a statusok határozatát várják s addig, ha ide jön, vagy egy hétig adnak szállást.

Üzené őnagysága: hogy hazugságban ne maradjon, rendeljünk szállást Zussy uramnak vagy egy hétre, ki ő fel-ségéhez készül s talán egész télen is ott lesz.

A nádor bejön és konyhákra valókat kíván a várostól.

November 21. Bosnyák Péter bemutatja a palatinus őnagysága levelét, hogy 23-ikán bejön s hogy a kassaiak jóakaratiát is várja. Melyet Bosnyák úgy magyaráz, amint, ahogy meg is üzente őnagysága, hogy konyhákra valókról gondoskodjék. Amit nagyon is ajánl Bosnyák uram, hogy csak most kedvetlenséggel ne bocsássa el a nemes város magától, sőt most tegye magáévá. Elhiggye, hogy minden dolgaiban promoveálni (előmozdítani) fogja őnagysága a várost, egyenesen őfelségéhez menvén. A posztóról is választ vár.

Deliberatum: Noha a város sok nyomorúságát és fogyatkozott állapotját nem tagadhatjuk, de mostan is Isten s a mi kegyelmes urunk őfelsége után nem lévén több oltalmazónk, őnagyságánál kell valamit cselekednünk. Mivel pedig most semmiféle vadnak és madaraknak szerit nem tehetjük, mindazonáltal, amit kaphatunk, mind húsbeli, mind kenyérbeli és italbeli provisioval (gondoskodással), embereket rendelnek a beszerzésre. A posztó megszerzésével most fáradoz a város. Ezt megüzenvén, Bosnyák uram mindjárt megírta őnagyságának.

A nádorinti a várost, hogy el ne szakadjon az ausztriai háztól.

Nov. 29. Bíró: Még négy óraker hajnalban hivata palatinus uram; mellém vevén Tornay András uramat, odamentem az őnagysága szállására, mindjárt kezdé ekképen szólni:

Édes kassai főbíró uram, hogy a kegyelmetek én hozzám való sok rendbeli jóakaróját meg nem köszönném, még az alávalóktól is méltán ítéletet vehetnék magamra. Azért nem akartam elmennem, hogy a kegyelmetek jó akaróját meg ne köszönjem. Igen kedvesen veszem azért a kegyelmetek sokszori jó akaróját és a mostani bőséges gazdálkodását és ígérem is mindenekben az én jóakarómat, affectatiómat, (hajlandóságomat), patrociniómat (pártfogásomat) kegyelmetekhez s el is higgye kegyelmetek, hogy Isten úgy élteszen, szolgálók kegyelmeteknek, de mégis egy kis testamentumot hagyok kegyelmeteknek. Édes főbíró uram s egész kassai uraim, véreim s édes gyermekeim, az hatalmas Istenért kérlek benneteket, ne *szakadjatok el az ausztriai háztul*, mert jó gondviselő atyánk s gondviselő urunk vagyunk. Jaj pedig annak, aki az ausztriai háztul elszakad, soha sincs annak nagyobb veszedelme. Jobb volna, hogyha ne is volna az olyan, mert ha eszébe veszi azt őfelsége, hogy ellene támadtok s az istenért kérlek penig, ne kardoskodjatok, fegyverhez ne nyuljatok, mert mindenetektől megfosztottak, pórokká, parasztokká lesztek s mások üznek szántani benneteket. Ezt pedig én nem az ujjamból szoptam, nem is magamtól hallottam, de amaz jóemlékezetű s nagy elméjű igaz magyar palatinustól, Eszterházy Miklóstól hallottam. Azért édes gyermekeim, édes véreim, ezt akartam kegyelmeteknek mondani és emlékezetül hagyonom. Ezt pedig mindenkor előtte viselje az Istenért kegyelmetek. Én immár öreg, beteges ember vagyok, nem tudom, ha látom-e ezt a földet többször vagy sem. Hiszen, ha bántása leszen kegyelmeteknek, valahol leszek, engemet találta meg. Isten úgy áldjon meg, mind uram őfelsége előtt, mind penig az hol kívántatik, örömet szolgálók. A minthogy most is megindultam az én uramhoz, őfelsége eleiben megyek, lábaihoz borulok, megcsókolgatom lábait s ott is (ha szinte vádolta volna is) kegyelmeteket

megmentem s megmondom: felséges uram, nincs semmi bűne Kassának, nem vétettek, sőt inkább accomodálták magokat. Ezt pedig kegyelmednek, édes főbiró uram mint város elejének meg akartam mondani.

Ismét biró uramtól elbucsuzva, őnagysága kezét nyujtván. Biró uram ő kegyelme is becsülettel és alázatosan megköszönve az őnagysága ilyen kegyelmességét, a város őfelsége hűsége mellett való tökéletességét s mind fejek fennálltaig declarálta és megmondotta. Sőt a nemes város, hogy más valakit uralna, Isten soha ne engedje, mivel a mi kegyelmes uraink ő felségek, a felséges ausztriai házból édes atyáink s igen kegyelmes uraink voltanak, ezután is ő felsége hűségében akar maradni. Az vékony gazdálkodásról is alázatosan követte biró uram palatinus urunk ő nagyságát. Minthogy pedig palatinus urunk Bélára ügyekezett hálásra, azért hogy ott is jobb és alkalmasabb provisio lehessen, Madarász Márton egyik gróf uramat egy néhány adjunctusival kiküldte a nemes tanács, hogy ott is mindenből tegyen provisiót (gondoskodjék mindenről) ő kegyelme.

Stahremberg herczeget konyhára való eleséggel fogadják s kívánságára jó tokaji bort adnak neki, melyet Bécsbe visz.

1660. decz. 13. Storemberg herczeg bejön; rendeli a tanács Márkus Mihály és Feja András uramékat az ő salutálására (üdvözlésére) presentáltatván (ajándékozván) 1 hordó jó bort, egy hordó sert, zabot, szénát, tyúkot, ludat és egyéb konyhára való eleséget. Meghagyván, hogy ő nagyságát kérék alázatosan, ő nagysága a nemes várost ott fenn occurandó (előforduló) dolgaiban promovealja (előmozdítsa), tueálja (oltalmazza) és effendálja (védelmezze).

1660. decz. 14. Biró: Tegnap jöve hozzám estve Kun András uram jelentvén, hogy az mely hordó bort küldtük Storemberg uramnak, azt őnagysága megköstoltatta és mivel megzavarosodott, azt mondják, hogy fele ő s fele uj volna s azt is tudakozza őnagysága, hogy ha tokaji bor-e? Mert ha tokaji főbor volna, felvitetné. Bortisztben levő uraim azt mondják, tokaji jó bort adtanak, de minthogy megtörődött és

felzavarodott, azért volna ily ízetlen. Bíró uram meg is mondta, minthogy igen nagy ember s öfelsége előtt penig igen kedves, noha bizony fogyatkozott állapotban vagyunk, mindazonáltal nem ártana még valami kedvességgel lenni.

Egyébbel nem lévén mivel kedveskednünk, egy jó tokaji új bort kell önagyságának presentáltatni, ha felviszi, ott is legyen becsületünkre a dolog.

Souches panasza a rossz fogadtatás miatt; sarczolásai. Kassa védekezése vádolásai ellen.

1660. decz. 16. Bíró előadja, hogy gróf Vallis uramnak onnan felül aláérkezvén egy oficera mondja, hogy Zuzza generál vádolja a várost, hogy szekeresít megállatván a kapun, az ágyúkat is tartóztatták, sőt magát is majdnem három óráig a kapu előtt. Semminemü honorariummal, sem jó akarattal nem volt hozzá a város, még szolgáit is ném bocsátotta be. Jó volna felküldeni valakit, ki palatinus urunk és Bosnyák uram mellett residealna (tartózkodnék) s hallgatná ellenünk tett vádlásait és declarálná innocenciankat (kijelentené ártatlanságunkat).

Differaltatik most. (Elhalasztják).

1660. decz. 19. Bíró: Tegnap jöve hozzám *Barakonyi Ferencz*¹⁾ uram, palatinus urunkat önagyságát szinte Bajmóczig kísérte s onnan bocsátotta vissza. Jelentette ökegyelme, hogy amely posztót mi konferáltunk, itt lévén az eperjesiek posztója is, rábizta e posztó elvitelében való dispositiót. Kivánja, hogy holnap küldjük Szepsibe, onnan tovább viszik. Jelenti azt is, hogy Zuzza generál uram a bányavárosokra ment fel, s valamerre ment, mind sarczoltatta a városokat, mert Breznóbányára is akart 600 németet szállítani. Amazok, hogy csak oda ne szállítsa, adtanak valami honoráriumot neki. De azt keveselte, hogy csak officerinek kevés, rútul megszidva mind a bírót, mind a tanácsot. A breznaiak is mindjárt a palatinus urunkhoz küldtek követeket és valamerre megyen, mind vádolói lesznek, azonkívül az officiri is mind vádolói lesznek. Nem hiába mondták, hogy minket is vádol. Mostan leszen consultatió (tanácskozás) édes hazánk megmaradása

¹⁾ Tornamegyei alispán, a költő.

felől, mivel palatinus urunkat öfelsége sietséggel hivatta ad 20 praesentis (e hó 20-ikára). De megírta önagyága, hogy semmi módja nincs abban, mivel igen gonoszok az utak, hanem öfelsége csak fogasson a dologhoz, önagyága is azonban menten megyen. Öfelsége is viszont megírta önagyágának, hogy ne siessen igen, maga egészségére is vigyázván, mivel ad 3 januarii anno 1661 halasztotta a consultatiót. Most válik el, ha ugyan aperte bellum (nyíltan háboru) lesz-e vagy nem. Ha azért nekünk oda fel emberünk lenne, mind Zuzza vádolásai ellen sollicitálhatná (biztathatná) palatinus urunk önagyágát, mind hazánk megmaradása felől érthetne.

Méltó, hogy küldjünk.

A posztót holnap a város lovain küldjük Szepsibe.

Kassa zaklatásai a generálistól.

Item továbbá megízenjük, hogy generális uramtól és szolgálótól egyebekben is terheltetünk, mert tilalmas erdeinket valóban hordatja és jószágainkat kvártélyoztatja.

1660. decz. 22. Bíró: Generális uram üzente, hogy az alsó kaput nyissam meg s kiment a párkány közé, az mint a jégverem vagyon és az minemű kapucskák vagynak a földbástyákra. Kitudakozta, hol a kulcsa és minthogy öfelsége lakatja sem azon, sem a másikon az kapu között, de a Folgasz-utcza kapun is nincsen, tegnap hozzám küldte ő nagyága kívánván, hogy mindenütt legyen öfelsége lakatja is, mivelhogy két reteszfök is vadnak mindenütt. Ezenkívül a város-torony alatt való temető ajtajára is azt kívánja.

Hadd veresse rá, de a temetőt el ne rekesztesse, hiszen azon túl is záros ajtó vagyon s lakat azon is, hogy annyival inkább ezzel is ne vádolhasson önagyága.

Kerekes György.

(Folyt. köv.)

CSALÁDTÖRTÉNET.

Abauj- és Tornavármegye nemeseinek összeírásai.

Mindinkább távolodunk azon időktől, midőn a nemesi rend, mint külön társadalmi osztály a maga kiváltságaival, előjogaival fennállott s míg lassanként a régi nemesi családok ivadékai kezdik feledni őseiket, addig a történelem a multak hű őreként virraszt mellettök.

A nagy átalakulások a nemességet beleolvasztották a többi osztályokba s a mai viszonyok között szinte csodálkozva nézzük, hogy kiváltságos állását oly sokáig fenn tudta tartani. Mert bizony régente a nemesség képviselte a nemzetet; a politikai és társadalmi életben egyaránt ő vitte a vezérszerepet. Vele szemben a jobbágyság nagy tömege — mint másutt is — csak szolgasorsban élő néposztály volt s a közéletbe nem folyt be. Csak akkor jött számba, ha megadóztatásáról, terheinek kirovásáról volt szó. A nemességen kívül csupán a polgári osztály érvényesült; de csak városa életében, melynek falai közé zárkozva féltékenyen őrizte szabadságait.

A nemesek felsőbbiségét és vezetőképességét biztosították kiváltságos jogai. Werbőczy István Hármaskönyve szerint ezen kiváltságok négy fő pontba foglalhatók: 1. A nemes ember előzetes megidézés nélkül le nem tartóztatható. 2. Csak királya hatalma alatt áll. 3. Ment mindennemű adózástól. 4. A „ius resistendi“ értelmében alkotmányellenes királya ellen fegyvert foghat. Mindezzel szemben csak a honvédelem kötelezettsége

hárul reá. Ezeket az állapotokat a kor szelleme hozta magával és tartotta fenn. A haladó idővel azonban a nemesség lépésről-lépésre kénytelen volt a fejlődés egyre hatalmasabb hullámverései alatt többet és többet feladni régi kiváltságaiából. Le kellett mondania 1687-ben az „ius resistendi-ről s a köztelherviselelésből is egyre fokozottabb mértékben kellett kivennie a maga részét; míg végre megérett az idő, mely kiváltságai fölött meghuzta a lélekharangot.

Valamint az ország sorsának intézése az országgyűléseken, épen úgy a vármegyei élet irányítása a vármegye közgyűlésein a nemesség kezében volt. Vármegyei tisztviselő is csak nemes ember lehetett. Ezért nemcsak tisztán genealogiai szempontból, hanem vármegyénk multjának teljesebb felderítése szempontjából is kívánatos az itt élt nemes családok megismerése. E tekintetben kiváló szolgálatot tesznek a különböző nemesi összeírások, melyek vagy adókievetések, nemesi felkelések szervezése, vagy hivatalosan elrendelt nemesi nyomozatok alkalmával készültek. Ez utóbbiak csak a XVIII. században kezdődnek. Az alábbiakban különböző korszakokból néhányat be fogunk mutatni a nemesi jogok fennállásának utolsó idejéig úgy Abauj-, mint a régi Tornavármegyéből. Ezzel módot fogunk nyújtani annak a megállapítására is, hogy a különböző korszakokban nőtt-, vagy fogyott-e vármegyénkben a nemesek száma s mely családok tűntek el akár kihalás, akár elköltözés miatt megyénkből.

Abaujvármegye nemesi összeírásai.

Az első abaujvármegyei nemesi összeírás, melyet felfedeznünk sikerült, 1646-ból való; tehát azon időből, mikor a tömeges nemesítés már javában folyik. Kár, hogy nem áll rendelkezésünkre korábbi jegyzék, mely a vármegye legrégibb, törzsökös nemeseit külön is bemutatná. Mindamellet ez is nagy becsnel bír, mert külön adja a birtokos és külön az armalista nemeseiket; még pedig amazokat járasonként, ezeket még községenként is. Szembetűnő ezen összeírásban a névsor gazdagsága. Nem csalódunk ha azt mondjuk, hogy

az országban aligha van sok olyan vármegye, mely kiterjedéséhez arányítva a XVII. században annyi nemesst számlált volna kebelében, mint Abaujvármegye.

I. Az 1646. évi nemesi összeírás.

I. Birtokos nemesek :

<i>1. Csereháti járás.¹⁾</i>	Putnoky Mihály
Baxy Mihály	Szemere György
özv. Bárczay Jánosné	Szemere János
özv. Báthory Miklósné	Szemere Pál
özv. Báthory Zsigmondné	Szirmay Péter
Bech Miklós	Torma Pál
Bory György	Vécsey Sándor
Fráter Pál	Vendéggy Tamás.
Fáy Gábor	<i>2. Füzéri járás.²⁾</i>
özv. Fáy Istvánné	Balay István
Fáy János	Barkóczy László
Fuló János árvái	Deweny István
Fuló Miklós	Erős Sándor
Horváth (Jászay) András	özv. Forgách Miklós grófné
Horváth (Vajdai) András	özv. Forgách Zsigmond grófné
Horváth (Vajdai) György	özv. Horváth (de Kissevits)
Horváth (Szemerey) Pál	Mihályné
Jánoky Mihály	Ispán Ferencz
Koczárdi György	Kékedy Balázs
Kun György	Lónyay Zsigmond
Kun István	Meszty György
Lenkey György árvái	Molnár Gergely
Máriássy István	Mosdózsy Imre
Monaky György	Nádasdy Ferencz
Osváth István	Olchváry András
Palágyi István	Oroszlány Mihály
Petneházy János	Szilly György
Pincz Gergelyné	Tatay György

¹⁾ Fáy János szolgabíró járása.

²⁾ Olchváry István szolgabíró járása.

3. Kassai járás.¹⁾

Abbaffy Márton	Tárkány István
Árokszállásy Bálint	Vass Mihály
Asgutty János	Várady Pál
Bárczay Ferencz	Várady Péter
Bárczay Sámuel és György	Veseny Mózes
özv. Bégányi Ferenczné	Vesselényi Ferencz gróf.
Bodoni Mihály	

4. Szikszói járás.²⁾

Bornemissza (Szendrői) János	Barna Ferencz
Czobor Imre	Becskerekgy György
Czykó Pál	Bekény János
Farkas alias Szabó István	Chernel György
Getsey Ferencz	Csáky István gróf
Getsey Pál	Czeke Györgyné
Görgői György	Czeke Péter árvája
Gyarmathi János	Czeke János
Győri István maradékai	Farkas (de Gibárt) György
Gyulaffi László	Fuló István
Horváth István (Mladesevits)	Girincsi Mátyás és László
Kewiczky János	Göbel István
Kormos Ferencz	Hamvay Péter
Madár István	Horváth András
Meszty György	Horváth Ferencz
Némethy Király Mátyás	Horváth (de Felsőméra) István
Priny Gábor	Horváth János
özv. id. Priny Györgyné	Ibrányi Ferencz
Priny Imre	Irsai András
Priny Zsigmond	Kátay Ferencz
Putnöky János	özv. Kátay Györgyné
özv. Semsey Lászlóné	özv. Keglevits Miklósné
Semsey Sándor	Keresztes János
Sztrucz Ferencz	Kinissy János
Székelly (de Nagyida) András	Kormos István
Tarchay György	Kornis (de Ruzska) Ferencz
	Lánczi Gergelyné

1) Getsey Ferencz szolgabíró járasa.

2) Gibárti Farkas György szolgabíró járasa.

Nagy Mihály
 Pongrácz Kristóf
 Puky Péter
 Rákóczi Pál gróf árvái
 Szalkay György
 Szalkay István

Szegedy Gergely
 Szepessy István
 Szuhay Gáspár és Mátyás
 Ternyey György
 Zákány András.

II. Armalista nemesek.

1. Csereháti járás.

Alsószend.

(Senki).

Bakta.

Csok Mártonné
 Vadászi István.

Beret.

Csathó Mihály
 Kardos Mátyás
 Salygodi Miklósné
 Szemerei András
 Vadászi Istvánné.

Buzita.

Csabay István
 Farkas Péter
 Kovács János.

Bútkos (Büttös).

Philepp János
 Thott Mihály.

Csenéte.

Beke Bálint
 Kis Mihály
 Széll Miklós.

Demecser.

(Senki).

Felsőgagy.

Nagy György

Panthos György
 Vatay György.

Felsőszend.

(Senki).

Felsőnovaj.

(Senki).

Fulókércs.

Nagy Mózes
 Torma Pál
 Vas Pál.

Gagybátor.

Kelemen János
 Kovács Ferencz
 Uza Bernhárd.

Jászó.

Alpháry János
 Asztalos András
 Balogh Mihály
 Boghdáni István
 Dániell Deák
 Egress Márton
 Filiczki András
 György Deákné
 Imreh Deák
 Kézsmárki Mihály
 Marussi András
 Medar György
 Petrakowit Pál

Posony Mihály
Szabó András
Szini János
Thamaskó Mátyás
Thamaskóné
Trommbítás György.

Kupa.

Aszalai István
Balayné
Berzi Jakab
Demjén András
Dobai András
Farkas János
Farkas Pál
István János
Kuppay György
Kuppay István
Kuppay Pál
Palássti Gergely
Rác István
Szabó Péter.

Litka.

Beke János.

Pamlény.

Pamlényi Gergely
Pamlényi István
Pamlényi János.

Papi.

(Senki).

Petri.

Nagy János.

Péder.

Péderi János
Péderi Miklós
Réphási Mihály
Szekely Gergely

Volya Mihály
Zsarnai Mátyás.

Selyeb.

Véresmarti Péter.

Somodi.

Balassa Gergely.

Szala.

Bakó Mihály

Bakó Pál.

Szászfa.

Almási György

Berczeli Pál

Csehek Péter

Isza János

Pap Márton

Ragályi Adrás.

Szemere.

Hegymeghi Zsigmond

Horváth Pál

Peczell Imre

Szemerei Márton

Vajda Miklós.

Szepsi.

Abaffi Márton

Almási György

Angocz Pál

Borbély Mihály

Bresznay András

Buzás István

Caszai István

Csizmadia György

Csörghe János

Fodor Andrásné

Gerecz János.

Gönczy István

Görgei István Deák

Herke István
 István Deák
 Komáromy Mihály
 Korocz István
 Kovásznay Györgyné
 Kovásznay János
 Kozma Gergely
 Kozma János
 Lakatos György
 Lakatos István
 Mangocz János
 Mészáros Mátyás
 Mihály Deák
 Molnár András
 Molnár Máté
 Nyarssy Miklós
 Nikházy Gergely
 Nikházy István

Nikházy János
 Nyerges István
 Nyerges János
 Nyerges Mihály
 Ráczy György
 Réthi György
 Rubely Mihály
 Szabó András
 Szabó István
 Szabó Keresz István
 Szücs György
 Szücs Mihály
 Szücs Pál
 Varannay András
 Vargha Pál.

Szóled

(Senki).

Dr. Czobor Alfréd.

(Folyt. köv.)

A Torna-vármegyében kihirdetett címeres nemeslevelek.

Aki nemesség- és címeradományban részesült, annak nemeslevelét azon vármegye közgyűlésén, amelynek területén élt, ki kellett hirdettetnie, ha azt akarta, hogy az illető vármegye nemeseinek pecsétes lajstromába felvétessék s ott nemesi jogait gyakorolhassa. A kihirdetést — mely az adományozás után rendszerint egy-két éven belül megtörtént — belefoglalták a jegyzőkönyvbe s a címereslevél hátlapjára, rendesen alul a pecsét felfüggesztésére szolgáló felhajtott részre is rávezették. Ez utóbbin a kihirdetés helye, éve, napja és a kihirdetést végző tisztviselő neve áll; a jegyzőkönyvben pedig a fő- és társszerzők nevei, többnyire az adományozó uralkodó neve, a címereslevél keltezésének helye és ideje van feltüntetve. S épen ez a fontos. Mert megeshetik,

hogy az eredeti armálison akár az impetratorok vagyis a nemességszerzők nevein, akár a keltezésen kaparások észlelhetők. Ezen az alapon a czímereslevél hamisnak, vagy legalábbis gyanusnak tűnhet fel; holott a kaparás az író hibájából is keletkezhetett. Ilyenkor a czímereslevélre vezetett kihirdetés útbaigazítást nyújt, mely megyében és mikor lett az armális kihirdetve. A megfelelő vármegyei jegyzőkönyvek azután megadják a választ, vajjon az impetratorok nevei, vagy a dátum azonosak-e vagy sem.

Alább a Torna-vármegyében¹⁾ 1569-től, vagyis azon évtől kezdve, a mikor e vármegye fenmaradt jegyzőkönyvei kezdődnek, egészen 1720-ig kihirdetett nemeslevelek következnek, közben megszakítással, mert — sajnos — az 1670—1687 terjedő jegyzőkönyvek nincsenek meg.

Abonyi Mátyás; fel.: Kovács Margit; fiai: István, Gergely és János; leánya: Kata. Berentes Péter és István. — I. Lipót, Neustadt, 1668 márcz. 15. Kh. 1668 máj. 30. (Feria quarta proxima post Dominicam SS. et I. Trinitatis.) (1668. 341.)²⁾

Adamus Pál I. Szatka.

Agyagos János; fel.: Bodó Kata; fia: István. I. Lipót, Bécs, 1677. okt. 27. Kh. 1678. máj. 4. (1678. 1. és 2.)

Almássy Literati (de Almás) István alias Bakó; fel.: Pap Judith. Szabó Márton és fel.: Kovácsy Erzsébet s fiaik: János, István és Márton. Kh. 1609. (1609. 72.)

Almásy I. Lippay alias Almásy.

Angyal György I. Tóth András.

Arday alias Kovács András és testv.: Márton és István. Kh. 1628 nov. 20. (Feria secunda post festum B. Elisabethae Viduae.) (1628. 172.)

Aszalai Pál I. Pap alias Zdobay György.

Attya alias Szabó I. Szabó alias Czece.

Ágosthon András I. Kura alias Föl-Némethy.

¹⁾ Az *Abaujvármegyében* kihirdetett nemeslevelek jegyzékét *Csoma J.* közölte monographiája függelékében. — Torna-vm. levéltárának a legújabbban történt rendezése tette lehetővé anyagának felkutatását s így ezen jegyzék összeállítását is.

²⁾ Kh. = Kihirdetve. — A zárójelbe tett számok a megfelelő közgyűlési jegyzőkönyv év- és lapszámát jelentik.

Ádám István; fel.: Celle Anna; fiai: István és György; leánya: Zsófia; testv.: György. Wien, 1635. máj. 16. Kh. 1635. jun. 13. (1635. 205.)

Árvay János I. Dömötör András.

Baczó Mihály; fel.: Elek Anna; testv.: István, András, Péter, György és János. Kh. 1630. jun. 25. (Feria tertia post festum S. Joannis Bapt.) (1630. 182.)

Baghy Mihály; fel.: Anna; testv.: Albert és Mihály. Kh. 1633. ápr. 13. (1633. 201.)

Bajusz Gálszéchy Tamás I. Terney István.

Bak János, István, Péter és András. Wien, 1636. febr. 1. Kh. 1636. ápr. 9. (1636. 210.)

Bakos alias Palozosi András vagy János; fel.: Száz Zsófia; fiai: Mátyás és István; testv.: István és ennek fel.: Dobos Anna. Kh. 1660. máj. 10. (Feria quarta post Dominicam Jubilate.) (1666. 266.)

Bakó alias Kovács János. Nyársy (de Szebeny) Miklós. Wien, 1635. decz. 19. Kh. 1636. okt. 25. (1636. 213.)

Bakó I. Almássy Literatus alias Bakó.

Bakó alias Szabó I. Gáll alias Oláh.

Balogh János; fel.: Lengyel Kata. I. Lipót. Wien, 1665. aug. 28. Kh. 1665. decz. 16. (1665. 257.)

Balogh János I. Kovács alias Golniczay.

Balogh Lukács I. Hunyady Ferecz.

Balogh Pál; fel.: Pogonyi Anna; fia: Pál; leányai: Erzsébet és Klára. I. Lipót. Wien, 1698. okt. 15. Kh. 1699. márcz. 14. (1699. 732. és 733.)

Balogh Támás; fel.: Pap Ilona. *Borsody* András és fel.: Molnár Anna. Bécs, 1636. márcz. 11. Kh. 1636. jul. 14. (1636. 212.)

Balásdedék Jakab; fiai: István és András; leányai: Kata és Anna; testv.: Tamás; rokona: *Barkay* Tamás. Wien, 1633. aug. 20. Kh. 1634. máj. 3. (1634. 203.)

Baranya Tamás; fel.: Labo Anna; fia: András és ennek fel.: Zsuzsánna; nagybátyja: Bertalan. III. Ferdinánd. Wien, 1651. márcz. 12. Kh. 1651. nov. 16. (1651. 175.)

Baranyay alias Horváth (de Szanča) Péter; testv.: István. Pozsony, 1638. — 24. Kh. 1638. ápr. 14. (1638. 220.)

Baranyai alias Szabó Tamás; fel.: Balla Zsófia; fiai:

Péter és András; leánya: Anna; testv.: Gáspár. III. Ferdinánd. Wien, 1652. márcz. 6. Kh. 1652. decz. 19. (1652. 196.)

Barato György I. Kiss Miklós.

Barbely Tamás I. Demeter György.

Barlogh István; fiai: János, Péter és András; testv.: Magyar István és János. Szaradi alias Kys János. I. Lipót, 1659. márcz. 11. Kh. 1659. decz. 30. (1659. 23.)

Barkay Tamás I. Balásdeák Jakab.

Bartha Pál és Gergely. Kh. 1634. febr. 10. (Feria quinta post festum B. Dorotheae Virg. et Mart.) (1634. 203.)

Bartók (de Görgő) Márton, János és Mihály. Kh. 1619. aug. 3. (1619. 130.)

Bartus Gergely, Pál, György, Albert és István I. Visontai Gáspár.

Batha (v. Bathla) István és testv.: György. Wien, 1636 febr. 1. Kh. 1636. ápr. 9. (1636. 210.)

Baxa Gergely, Philep János és Funit Miklós. I. Lipót, Wien, máj. 29. Kh. 1658. szept. 19. (1658. 269.)

Bebek alias Nagy Márton. Farkas Péter és Benyő András. III. Ferdinánd. Wien, 1640 ápr. 13. Kh. 1643. ápr. 15. (1643. 56.)

Bene Gergely, István, Péter és Pál I. Szabó András.

Bene (de Szikszó) Mihály; fel.: Szücs Zsófia; fia: György. II. Ferdinánd, Wien, 1632. jun. 10. Kh. 1643. nov. 9. (1643. 76.)

Benics András I. Tóth András.

Benchik István; fel.: László Kata; testv.: János, István és másik János. Szép János és fel.: Benchik Dorottya s fiai: István és Mihály. III. Ferdinánd, 1654. jul. 2. Kh. 1655. nov. 18. (1655. 244.)

Benyő András I. Bebek alias Nagy.

Beredz Barnabás és fiai: Márton, Tamás és Demeter. III. Ferdinánd, Wien, 1641. decz. 31. Kh. 1642. okt. 29. (1642. 47.)

Berentes Péter és István I. Abonyi Mátyás.

Berky György és István I. Kozla István.

Bernáth István, János és Mihály I. Fazekas István.

Bertha Gergely és János Kh. 1636. ápr. 9. (1636. 210.)

Berzy Gergely; testv.: Miklós, István, Antal, másik Miklós, Albert és ennek fia János. Kh. 1634. jun. 14. (Feria quarta post Dominicam SS. et I. Trinitatis. (1634. 204.)

Bezdar György I. Szatka János.

Biró Gergely; fiai: Márton és István; Márton és fel.: Tösér Dorottya s fia: Gergely. I. Lipót. Wien, 1663. jan. 23. Kh. 1665. apr. 14. (1665. 236.)

Bodnár János és György. I. Lipót, Bécs, 1677. okt. 30. Kh. 1678. máj. 4. (1678. 1.)

Boghdáni István I. Rubel Mihály.

Bor István és testv.: Miklós, János, Pál és Mátyás. Sopron, 1635. febr. 3. Kh. 1636. jul. 14. (1636. 212.)

Borsody András I. Balogh Tamás.

Bosnyák Pál és testv.: Ferencz, Mihály, István és Miklós. Szabó György. I. Lipót, Wien, 1663. márcz. 6. Kh. 1664. márcz. 12. (Feria quarta post Dominicam Reminiscere.) (1664. 190.)

Bothgal János; fel.: Szabó Dorottya; fiai: Miklós és János; testv.: György. Liptay János. Wien, 1632 decz. 10. Kh. 1636. okt. 1. (1636. 213.)

Bralla István I. Hotta György.

Breznai György és Mihály I. Orbán Jakab.

Buday István; testv.: György, János és Péter. III. Ferdinánd, Pozsony, 1649. máj. 16. Kh. 1650. szept. 13. (1650. 133.)

Bujdosó alias Nagy-Alberth István és fel.: Fajgel Erzsébet; leánya: Sára. I. Lipót, Wien, 1698. febr. 18. Kh. 1698. decz. 9. (1698. 712.)

Burnet Tamás. III. Ferdinánd, Wien, 1652. jan. 12. Kh. 1652. apr. 18. (1652. 186.)

Buza (de Diószegh) István; fel.: Borbélyi Anna; fiai: Imre és István; leányai: Dorottya és Judith. Szőke György és Borbély Judith. Regensburg, 1636. okt. 20. Kh. 1637. márcz. 18. (1637. 214.)

Chákány András I. Hotta György

Chimár János I. Tihemeri alias Szekér.

Chiszár János és testv.: István, Pallo Mátyás, Stanimér Márton. Pászthory György. Szemes András. Vendégly János.

III. Ferd. Regensburg, 1653. decz. 4. Kh. 1654. márcz. 12. (1654. 209.)

Chiszár I. Horváth alias Chiszár.

Choturnay István I. Darahoczy György.

Cristan András; fia: Mihály; fel.: Gencz Erzsébet. Dobzó András és fel.: Cristan Erzsébet. Pozsony, 1659. nov. 19. Kh. 1661. febr. 16. (1661. 79.)

Cristan János; leánya: Kata; testv.: István. III. Ferd. Wien, 1653. márcz. 9. Kh. 1653. decz. 4. (1653. 206.)

Csató Demeter és fiai: János és György. — Bethlen. Kh. 1626. máj. 6. (1626. 160.)

Csattos Demeter és testv.: János, Gergely, Gáspár, Márton, Lukács és Bazil. Kh. 1628. nov. 20. (Feria secunda post festum B. Elisabethae Vid.) (1628. 172.)

Csákány András I. Hotta György.

Csedraky (de Ováry) Péter, Mihály, András, Pál és Ferencz. III. Ferdinánd. Wien, 1654. okt. 1. Kh. 1655. szept. 30. (1655. 240.)

Cseh (ifj.) János; testv.: Lőrincz, János és András. Kh. 1633. febr. 16. (1633. 198.)

Cserepi György; fel.: Tot Erzsébet; fia: György; leányai: Kata és Anna; testv.: Nagy alias Cserepi Mihály ennek fel.: Isoo Kata és fiai: Mihály és János. I. Lipót. Neustadt, 1668. ápr. 17. Kh. 1668. jun. 2. (1668. 324.)

Cserney I. Petrács alias Cserney.

Csizmazia Márton I. Smagai Bálint.

Csizy Pál; fel.: Pap Ilona; fiai: János és György; testv.: Lukács és ennek fel.: Szany Ilona s fiai: György, Mihály és István. Kh. 1633. nov. 16. (1633. 203.)

Csorba György és fel.: Kata; rokona: Sys Bálint. Kh. 1632. máj. 5. (Feria quarta prox. post festum Inventionis S. Crucis.) (1632. 193.)

Csüre (de Gömör) István; testv.: János és Zsófia. I. Lipót. Wien, 1662. ápr. 2. Kh. 1662. szept. 18. (1662. 149.)

Czabay Gergely és testv.: István; fel.: Erzsébet. Kh. 1629. jun. 20. (1629. 175.)

Czattky János I. Ungha András.

Czeglédy Balázs szendrői várnagy; fel.: Farkass Anna;

unokája: János; testv.: Máté, Márton, István, János és Jakab. Wien, 1631. ápr. 10. Kh. 1631 jun. 18. (1631. 190.)

Czeldner Dániel I. Hulik György.

Czibere János I. Herke János.

Czombor János I. Rubel Mihály.

Danffy András és Benedek I. Nagy-Tályai András.

Dávid János; fiai: András, Mátyás, István, Péter; testv.: Jakab. Kh. 1634. jun. 14. (Feria quarta post Dominicam SS. Trinitatis.) (1634. 204.)

Deli (de Jósmafő) Gergely, Benedek és János. II. Mátyás. Kh. 1714. nov. 14. (1714. 219.)

Deli (de Jósmafő) György és János. Kh. 1618. jul. 18. (1618. 124.)

Demeter György fiai: Mihály és György; Demeter János. Barbély Tamás. Pettüs Mihály. III. Ferd. Wien, 1651. febr. 28. Kh. 1652. ápr. 18. (1652. 186.)

Derzy János, István, Jakab és Albert. Kh. 1628. febr. 9. (1628. 166.)

Deső Gergely; fel.: Kormos Dorottya; testv. Péter, István, Mihály; leánya: Dorottya és Kata. Kiss János. Péntek Gergely. Kh. 1633. máj. 25. (1633. 202.)

Diá János és Bálint; fiai: István, György és János. III. Ferd. Wien, 1639. márczius 24. Kh. 1639. junius 28. (1639. 222.)

Dobzó András I. Cristán András.

Dohos István; unokatestv.: Mihály és István és másik Dohos Mihály. Simon György és Nagy János. Wien, 1637. nov. 15. Kh. 1638. ápr. 14. (1638. 220.)

Dokos Mihály, Márton és István I. Tóth György.

Domby János; fel.: Dobszó Kata; fiai: Szepsy Pál és István. Jósa András. III. Ferd. Wien, 1651. decz. 18. Kh. 1652. jan. 31. (1652. 182.)

Dóczy Mihály I. Kardos Tamás.

Dömöter András és Árvay János. III. Ferdinand. Wien, 1651. márcz. 15. Kh. 1651. okt. 5. (1651. 173.)

Drahoczy György; fel.: Becskeházy Erzsébet; fia: Pál, Drahoczy Imre, Gergely és Péter. Choturnay István. Regensburg, 1654. febr. 6. Kh. 1654. márcz. 12. (1654. 209.)

Dr. Czobor Alfréd.

(Folyt. köv.)

VEGYESEK.

II. Rákóczi Ferencz Abaujvármegye közgyűlésén.

Az 1708. márcz. 28-ikán az enyiczkei kastélyban tartott közgyűlésből :

Ezen Generalis Gyűlésben Felséges Vezérlő Fejedelem maga nagy megalázásával személye szerént jelen lenni méltóztatván, declarálta kegyelmesen magát, hogy nem ugy s jött közinkben, mint Vezérlő Fejedelem, hanem ugy mint Rákóczi Ferencz, azon Vezérlő Fejedelemnek legbelsőbb tanátsa és ugy mint ezen vármegyének egyik tagja, de azon Vezérlő Fejedelem tanácsából, kegyelmesen magyarázván :

1. Hogy az Felséges Fejedelem elejében sokféle panaszok jöttek mostani viceispány Pottornyay László uram ellen, hogy tudnia illik őkegyelme a Nemes Vármegye almáriumát notarius hire nélkül violálta, Vármegye hire nélkül expeditiót in privato csinált s pecsételt és többek ehhez hasonló, akik ha megbizonyosodnak, Pottornyay uram életével játszik. Kire fölkelvén szabad jóakaratóból publice az egész Nemes Vármegye előtt lekötötte magát, hogy ha legkisebb panasz is verificáltatik (beigazoltatik), mások példájára is a feje elvétesék gyalázatosan. 2. Hogy az possessionatus (birtokos) hadi rend dicáit (adóját) bizvást szedetesse a Nemes Vármegye az possessionatus hadi renden, mivel az kassai gyűlésnek alkalmatosságával csak az közönséges hadi rendnek az dicája és nem possessionatusoké az commissariatusság által acceptáltatni determináltatott. Jelentette ezután 3. Ófelsége,

hogy Stöszel Kristóff generál-adjutánsát a végre rendelte Vármegyénkben, hogy az perceptoratusnak (az adóbeszedőknek) — ha requiráltatik — assistályon és az excessusokra (kihágásokra) vigyázzon s azonkívül a Fervill regimentyére assignált 4000 forintokat percipiállya (szedje be).¹⁾

Pottornyai László alispán uram — ugy látszik — tisztázta magát az ellene emelt vádak alól, mert továbbra is megmaradt alispáni székében s csak ugyanezen év május 2-ikán, tiszte időtartamának lejárta után köszönt le az egész tiszttikarral együtt. Az erre vonatkozó jegyzőkönyvi rész így szól: Nemzetes, Vitézlő Pottornyai László ordinarius viceispány uram tisztitül solenniter (ünnepélyesen) valedicált (elbucsozott), szokott követéssel az authenticumot Tek. Nemes Vármegyének resignálván (t. i. átadta a pecsétet és jegyzőkönyveket), ugy szolgabirák uraimék is notariusunkkal együtt, kiket Méltóságos Főispány uram önegysága usque ad restaurationem (a tisztujításig) megmarasztott.²⁾

Dr. Cz. A.

Két községi szabadalomlevél.

I.

Lajos király Ida birájának, esküdt polgárainak és összes lakosságának tudtára adja, hogy sz. György vértanu most elkövetkezendő napjára kiküldötte hozzájuk Sándorfia János gömöri főispánt, a káptalan tanujával abból a czélból, hogy összehíván Ida nevü bányatelep összes szomszédait és határos lakosságát, az ország többi bányatelepei módjára ezen bányatelepnek határait felállítsák és nekik e határok között az összes haszonvételeket használni engedjék meg, amint a többi bányatelepeken szokásban van. Meghagyja tehát, hogy addig az ideig, amig megnevezett János mestert a káptalan tanujával egyetemben a fentjelzettek elintézése végett átküldi, a bányák művelését olyképen, amint eddig végezték, folytassák és az összes haszonvételeket, amelyekkel eddig éltek, használják. Az összes nemes és birtokos embereknek és a többieknek,

¹⁾ Proth. Com. Abaujv. 1708. fol. 77—78.

²⁾ Proth. Com. Abaujv. 1708. f. 90.

bármiféle lakosok legyenek Ida nevű bányahely szomszédságában, meghagyja, hogy addig, az ideig az erdőket és más haszonvételeket, amelyekkel ezek az idai polgárok és lakosok és bányászok éltek, nekik békésen és háborítlanul használni engedjék és őket a bányák felkutatásában és művelésében ne akadályozzák, hanem nekik a bányák felkutatását és a felkutatott és talált bányák művelését minden ellentmondás nélkül engedjék meg. Kelt Budán, 1349. márcz. 31.

„Lodovicus Dei gratia rex Hungarie fidelibus suis iudici, iuratis civibus et univrsis hospitibus de Ida¹⁾ salutem et gratiam. Noveritis, quod ad festum sancti Georgii martiris nunc venturum transmittemus ad vos magistrum Johannem filium Alexandri, comitem Gumuryensem, hominem nostrum cum testimonio capituli adhoc, ut convocatis vicinis et comitaneis ipsius montane nostre Ida univrsis, iuxta consuetudinem aliarum montanarum nostrarum in regno nostro existentium metas ipsius montane nostre erigere debeat et vobis sub eisdem metis univrsas utilitates uti permittat, prout in aliis montanis nostris est consuetudo. Quapropter fidelitati vestre firmiter praecipiendo mandamus, quatenus ipso medio tempore, donec predictum magistrum Johannem cum testimonio capituli ad premissa ordinanda transmittemus, opus vestrum montanum eomodo, prout hucusque fecistis faciatis et exerceatis, et univrsas utilitates, quas hucusque usi fuistis, uti debeatis. Vobis vero univrsis nobilibus et possessionatis hominibus ac aliis quibuslibet populis in vicinitate dicte montane nostre Ida constitutis et existentibus precipimus, ut ipso medio tempore silvas et alias utilitates, quas ydem cives et hospites ac montani de eadem Ida usi sunt, eisdem uti permittatis pacifice et quiete et eosdem a questu et opere montanarum prohibere non debeatis, sed eisdem montanas querere et quesitas ac inventas laborare et laborari facere dimittatis sine contradictione aliquali. Nos enim in vestris iuribus vos nolumus defraudari quoquomodo. Aliud igitur facere non presumptis, sicut nostram gratiam offendere formidatis. Datum Bude feria tertia proxima ante Dominicam Ramispalmarum. Anno domini M^{mo}. CCC^{mo} XL^{mo} nono“.

Kivül: „Relatio magistri Petri magistri tavernicorum“.

(Eredeti je hártján, hátára nyomott veres pecsét nyomával; a pecsét alatt a „*Relatio*“ — Kassa város titkos levéltárában, L. Nr. 1. jelzet alatt).

¹⁾ Arany-Ida.

II.

Zsigmond király annak kijelentése után, hogy királyi uralmának kezdetétől összes alattvalóinak, bármely állapotuk legyenek, de kiváltképen a városok és szabadalmas községek lakossága hasznára és jóvoltára készségesen gondot viselvén, kiváltságokkal és szabadalmakkal tüntetvén ki őket; ez okból királyi különös kegyelméből Thehaan község összes lakosságának és népeinek, amely községet egyuttal Kassa városához csatolni rendelte, kegyelmesen megengedi, hogy úgy ők, mint utódaik mindazon szabadságokkal, kiváltságokkal és jogokkal, amelyekkel Kassa városának népessége és lakossága eddig élt, mostantól fogvást örök időkre szabadon és minden akadály nélkül éljenek. Kelt Kassán, 1399. márcz. 23.

„Commissio domini regis. Nos Sigismundus Dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. ac marchio Brandenburgensis etc. Memoriae commendamus significantes tenore praesentium, quibus expedit, universis, quod nos ex suscepto nostri regii regiminis, quo universos regnicolas suos cuiuscunque conditionis extiterint et signanter civitatum et liberarum villarum habitatores circa utilitatem et commodum ipsorum libenter conspiciere consuevimus gratiis et libertatibus eosdem decorando, proinde ad universorum notitiam volumus pervenire, quod nos de benignitate nostra regia et gratia specialí universis populis et habitatoribus Thehaan vocatae per nos nuperrime civitati nostrae Cassoviensi applicatae annuendo duximus gratiose concedendum, ut ipsi et eorum posteri universi singulis libertatibus, gratiis, indultis, praerogativis et honoribus, quibus universi populi et habitatores dictae nostrae civitatis Cassoviensis hactenus usi, tenti, gavisí fuissent et conservati, amodo et deinceps perpetuis futuris temporibus libere et absque cuiusvis obstaculo impedimenti gaudere, uti potiri et frui valeant atque possint harum nostrarum vigore literarum. Datum in dicta Cassovia in dominica Ramispalmarum anno Domini Millesimo Trecentesimo nonagesimo nono“.

Kivül egykoru kézzel: „Super libertate Thehan“.

(Eredetije hártján, rányomott gyűrűpecséttel. Kassa v. titkos levélt. Tehány. Nr. 5. alatt.)

Palatinus urunk önnagysága vendégségére való költségnek rendi.

Bethlen Gábor fejedelem halálával, Kassa városa a nikolsburgi békekötés és az 1622. évi 29. t.-cz. értelmében visszaszállt a koronára. A szenvedett alkotmány- és lelkiismereti sérelmek miatt gyanuval viselkedő lakosságnak az erdélyi fejedelemséggel való érintkezése azonban nem szakadt meg.

A város megnyugtató végett Eszterházy Miklós nádor az 1631-ik év elején Kassára jön.

Kassa az 1347-ik évben nyert szabadalma óta ment volt a descensustól; tehát a királyi tisztviselőket hivatalos eljárásukban nem volt köteles szállással és élelemmel ellátni.¹⁾ A magyar vendégszeretet jó hírnevén azonban a város nem engedett csorbát ütni s fényesen ellátta a király képét.

Ennek a vendéglátásnak reánk maradt költségjegyzéke 149 frt. és 81 denár kiadásról szól s mai mértékkel mérve csekélynek látszik; a pénz értéke azonban abban az időben tizszeresénél is többje a mainak, amint a lakoma bősége készséges tanunk reá.

És most elevenítsük fel a lakoma képét a számadás egyes tételeiből.

A város vendégszerető asztalának díszei voltak a velenzei üvegpoharak, összesen tizenkét darab, melyeket akkor vásároltak, darabját 50 denárjával Dédesi István, Piperel Antal és Wanner Frigyes kereskedő uraimtól. Az asztalkendők tuczatja 1 tallérba vagyis akkori pénzbe 1 frt. 80 denárba került.

Az asztalteritékről forrásunk többet nem mond. Bizonyára felhordták a fehér asztal-diszéül a város levéltárában őrzött billikomok és serlegek legszebbjeit s bíró uram és a gazdagabb polgárok almáriumából is előkerültek az öreg szőlőgerezdes födeles aranyos kupák, veritékes vert aranyos

¹⁾ A szabadalom erre vonatkozó pontja ez: „Item nullus principum nostrorum violentum descensum facere possit super eos, nec aliquid contra eorunden recipere voluntatem, sed descendens justo praetio sibi necessaria debet comparare.“

fődeles poharak, gályaformájú asztaldíszek, Lippay János, Fegyveres Rácz Ambrus, Egry Mátyás kassai ötvösmesterek remekbe készült munkái.

A lakoma költségeihez a számadók a fizető tisztbeli becsületes uraimtól készpénzül 35 frtot percipiáltak. Ebből fedezték vásárlásaikat és „János mesternek — a szakács — adtunk, mivel ennek előtte egynehány rendbeli szolgálatjéért panaszolkodván, semmit sem adtanak volna, megtekintvén szolgálatját, adtunk fl. 3. Item az szakácsasszonynak adtunk fl. 1 den. 50. Item egyik pecsenyesütőnek adtunk 84 denárt“.

Gróf uraiméktól — a város külbirtokainak gondviselőitől — a vásárbíró Borlobás által a nemes város jószágából három borjú, egy őz, négy nyúl, 8 fogolymadár, 21 tyúk, 3 lúd, 183 tyúktojás ment a konyhára; vásárbíró vásárlása ehhez egy egész ökör, mely volt numero 389 font, s a kölcsönkért 5 fogolymadár, két nyúl, melyet — szól az utasítás — gróf uraimék által restituáljon vásárbíró uram; vettek azonfelül egy őzet, két fajdmadarat, 40 tyúktojást és 35 csigát, fizetvén érte 3 frt 55 denárt, másfél lengyelországi öreg vanna vajért 9 frtot.

A lakoma savát-borsát adta, amit a boltokból a nemes város számára hitelben elhoztak, melyeket becsületes nemes fizető tisztbeli uraink tartoznak contentálni. Ez a vásárlás az 1631-ik év februárius hó 10-én történt fűrmender uram boltjából; volt pedig 2¹/₂ font bors ára 2 frt, 1¹/₂ font gyömbér 97¹/₂ denár, 10 lat szerecsendióvirág 2 frt. 50 denár, 8 lat szegfű 2 frt., öt font nádméz¹⁾ 6 frt. 25 denár, 2 font mandula 1 frt. 60 denár, két font mazsolaszőlő 66 denár és 8 lat fahéj 2 frt., 40 citrom, mely a kenyerekkel együtt 4 frt 25 denárba jött, öt font aprószőlő 2 frt., ¹/₄ font aprólék cukker — ! —, marczipán, körtvély, répa, retek 1 frt., 10 lat sáfrány 8 frt, 10 font gesztenye 1 frt. 20 denár, 4 font rizskása 72 denár, 1 kötés plataisz²⁾ 84 denár, két kötés stokfis 1 frt. 50 denár.

1) Cukor, mely akkor még csupán cukornádból készült s innét nyerte nevét.

2) Halféle.

Szepesi patikárius Vigh Jánosnál vettek egy font fahajas, egy font ánizsos, egy font gyömbéres, $\frac{3}{4}$ font mandulás confreitét 4 frt. 86 denáron s két font faolajat, ára 1 frt. 60 denár; az új doktor patikáriusnál 13 narancsot 2 frt. 60 denár, 2 font kaprit 2 frt. 40 denár; Gatti Cornelius uramnál 8 narancsot 1 frt. 44 denár és $1\frac{1}{2}$ font lictariumot 2 frt. 75 denáron s a bécsi német asszonytól négy aranyos marczipánt 6 frt 50 denár, hollipnit¹⁾ és egyéb aprólékot 92 denáron.

Más idők, más emberek. Mily éles ellentéte a vázolt képnek az, mely a város 1686-ik évi augusztus hó 12-ikén megtartott tanácsülésének jegyzőkönyvéből tárul elénk:

Tovább proponálja — bíró uram —, hogy kommandant uram önnagysága akarván a jövő csütörtökön Tedeum laudamust celebráltatni *Budának megvételéért*, végezett egy ebédet készíttetni, amelyet a nemes várossal végben vinni kívánja. A nemes tanács azon nagy örömből ki nem vonván magát, *egész ebédet ugyan készíttetni nem akar*, hanem amivel lehet, segíteni fog.

Lipót király sorvasztó uralma takarékosagra kényszeríti a várost ily világraszóló esemény megünneplése alkalmából. A rettegett Caraffa előtt azonban megnyílnak a város éléstárai s jöttének hírére a tanács ezt határozza:

1686. Die 14. Decembris. Továbbra proponáltatik tekintetes nemes tanácsnak, mivelhogy generalis Karaffa uram önnagysága bejön, szükségesképen kívántatik, hogy önnagyságának ajándékról nemes tanács provideáljon, amint rendelte is tekintetes nemes tanács ő nagyságának következendőképen: egy általag asszú szőlő bort, két hordó bort, két hordó sert, egy vágót (t. i. marhát), két borjut, két őzet, négy nyulat, két indiát (pulykát), két ludat, négy tyukot, két pár tyukfiat, tizenkét köből abrakot, két szán szénát, öt pár madarat, egy köből fejr lisztet; kartifiolát, olasz káposztát, salátát, retket, almát, körtvélyt, amennyit lehet.

Kemény Lajos.

¹⁾ Ostya.

Miért huzzák meg sz. Jakab napján az Orbánharangot.

Kassa város polgársága kezdettől fogvást üzte a szőlőművelést úgy a város határában, mint a Hegyalján, ahol magának a városnak is terjedelmes szőlőgazdászága van a mai napig. Az 1347-ik évben nyert szabad királyi városi szabadalomlevél első pontja is erről szól: *Primo, quod de vineis eorundem chybriones nullatenus exigantur*; vagyis a király nagy kegyességét akarván megmutatni, elengedte a polgárságnak egyszersmindenkorra a szüretelt bor minden csöbre után eddig fizetett adót; amely szabadalomnak értékes voltát bizonyítja, hogy — amint említettem — az oklevélben első helyre került.

Tetézte a kiváltságot a király, midőn az 1369-ik évben megtiltotta, hogy a sz. Jakab napjával, tehát július hó 25-ikével kezdődő s szüretig tartó időn kívül bárki is nem a város területén vagy nem a város polgárai által szürt bort mérhessen ki; a város titkos levéltárában őrzött okirat szavai szerint „*elapso ipso festo beati Jacobi apostoli anno quolibet a venditione vinorum extraneorum et alienorum usque vindemiam neminem volumus habere prohibitum*“.

Midőn a tilalmi időszak megszűntét hirdető harangszó felhangzott, a sz. Jakab lenyakazott fejét — iróink törökfejnek mondják — példázó czégréket kitették ott, ahol a ház gazdája élt az italmérési kiváltsággal. Ily czéégért őriz a Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum.

Ezt a sz. Jakab napján kezdődő kiváltságot évről-évre századokon át hirdette sz. Orbán harangja, amelynek peremén szőlővenyigék és vinczellérek öntött alakja szintén bizonyítják a szőlőművelés fontosságát a város régi életében.

Az 1686-ik év július hó 24-én kelt városi jegyzőkönyv a veszni induló jog újraéledéséről szól s hirdeti a ma már elenyészett kiváltság és feledésbe ment szokások emlékezetét következőképen:

„Szent Jakab napja iránt való bor árultatásának szabadsága hogy a nemes városnak megengedtetik, végezték őkegyelmek, hogy az régi szokás szerint az nagy harang annak

kedveért megvonatassék. Emellett hozatott elő, hogy a város *lőcsei házánál* merő moslékos bor árultatik, erre valami inspeciót kellene rendelni. Szabad korcsma iránt az régi szokás és szabadság szerint beszélgettetett, gondolkodván nemes város nagyobb hasznájáról, decernáltatott, hogy ezen dolog a nemes község eleiben adattassék, hogy decernáljon felőle. Ezek után az harangozót hivatván, eleibe adott a nemes tanács: régi szabadságát bor árultatásának visszabocsátja régi módja szerint, harangozza ki a bor szabadságot, maga jutalmát pedig eleinte régi szokása szerint csak egy meszely bort vegyen attól, aki bort fog árulni, mert már abuzusban jött volt, hogy egy-egy iczét vett volt. Az bor árultatására való vigyáztatás fiscus uramra bizattatott, hogy akinek a házban csak valami részecskéje vagyon és pincze nem örökös, ne árulhasson; mely házban pedig két pincze vagyon, mindenkinek örökös gazdája lévén, alternatim árulhassanak.“

A város polgárságának mily hasznothajtó foglalkozása volt a borkereskedelem, kitűnik a városi tanácsnak az 1609-ik évben országgyűlési követeihez irt levelének következő soraiból:

„Post scripta. Kegyelmeteknek ezt is meg akartuk jelenteni, hogy immár nemcsak az *lengyelek*, hanem az *zsidók* is alájárnak az alföldre — t. i. a Hegyaljára — bort venni, és nemcsak bort vesznek, hanem szőlőterméseket is. Amint Alaghi uram is ömagysága Mádon az zsidóknak ötven hordóra való szőlőtermést adott el; ők magok szedték, nyomták és töltötték az hordóban; minthogy ömagysága házában vannak, nem férhetünk olyan módon hozzájuk. Mindazonáltal utána vigyáztatunk, ha valamiképen az uton megkaphatnák. *Minthogy ez soha nem volt*, kegyelmetek ömagyságával Alaghi urammal szólhat ez dolog felől. Az *országnak* proponálhatja kegyelmetek ez dolgot jó alkalmatossággal. Egy lengyelt azért két borral és két tonna mézzel, kit oda alávitte, behajtottak, azt elvétettük tőle, hogy valamiképen *szűnjék meg az kereskedés*; az zsidókat is, ha behajtathattak, érette leszünk.¹⁾

K. L.

¹⁾ Kassa város nyilvános levéltárában, lajstromozatlan.

IRODALOM.

E rovatban az Abauj-Tornavármegyére és Kassa városára vonatkozó műveket és hírlapi cikkeket fogjuk felsorolni; továbbá azokat, amelyeknek szerzői a város vagy vármegye területén élnek.

Bay Ilona: Adalék a Nagyréti Darvas család genealogiájához. Turul. 1909.

Bászel Jenő: Kassa sz. kir. város közpénztárában kezelt alapítványok oklevelei.

Dr. Eöttevényi Nagy Olivér: A hágai békekonferencia. — A kassai Kazinczy-kör 1908—1909. évadja.

Eöttevényi Nagy Olivérné: Németországi uti emlékek.

Fodor Sándor: Napoleon.

Gabányi János: Az orosz-japán háború.

Gárdonyi Albert: A Péchujfalusi Péchy család levéltári lajstroma.

Gerevics Tibor: A bolognai festészet sorsa Francesco Francia után. Művészet 1909. évfolyama.

Gerő Alfréd: Postakezelési compendium.

Harsányi István: Buda, Pest, Kassa sat. városok polgári jogai és régi szokásai. Történelmi Tár. 1909.

Dr. Helle Károly: A római jog forrásainak története.

Dr. Hoffmann Arnold: Az 1848—49-iki vörös-sapkás 9-ik honvédszászlóalj története.

— II. Rákóczi Ferencz rodostói bujdosása. Tanítónő-képző Értesítő. 1908.

Br. Jósika Gyula: A vipera jegyében. Regény.

Karsai Ervin: Bubics Zsigmond püspök emlékezete.

Kemény Lajos: A kassai képiróczéh. Művészet. 1909.

— A kassai könyvsajtó történetéhez. Magyar Könyvszemle. 1909.

— A Vasárnapi Ujság 1854—1859. évi illusztratorai. Vasárnapi Ujság. 1909.

— Breuer Lőrincz életéhez. Magyar Könyvszemle. 1909.

— Csabay Mátyás. Irodalomtörténeti Közlemények. 1909.

— Ehrenreich Ádám Sándor. Művészet. 1909.

— Hol készült a sztrofkói kazula. Archaeologiai Értesítő. 1909.

Kamarási és nemesi ősfák összeállítására, valamint nemesség- és czimerigazolásokra s egyéb hasonló ügyekre nézve készséggel szolgál felvilágosítással

a szerkesztőség.

(Válaszbélyeg mellékelendő.)

HIRDETÉSEK

Czimerek megfestésére vállalkozik

STEPHANUS ISTVÁN

heraldikai czimerfestő

Budapest, VIII., Szűz-u. 5. sz. II. em.

Bradovka Gyula

ruhafestő, vegytisztító és gőzmosógyára

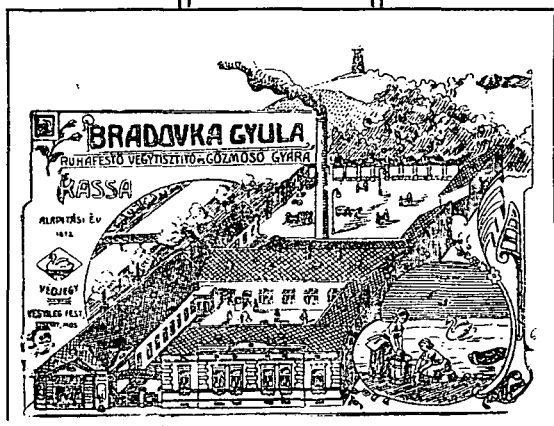
: Kassa—Nyiregyháza. :

A „Hatfyuhoz“

A „Hatfyuhoz“

Alapítási év 1812.

Szállítás 6 nap.

Alapítási év 1812.

Szállítás 6 nap.

Vegyileg tisztítanak és festenek: női, uri és gyermekruhák, csipke- és szövetfüggönyök, kézimunkák, szőrmenemüek, keztyük, bőrkabátok, strucztozzak és boák stb. Gallér- és kezelőtisztítás.

Vidéki megbizásokat pontosan teljesíték.

ALEXY ÖDÖN UTÓDA VÉSNÖK

KASSA, FŐ-UTCA 12. SZÁM.

Mindennemű heraldikai munkák készítése művészi kivitelben. :-: (saládi czimerek festése és vézése, ruggyanta és egyéb bélyegzők, czimeres pecsétnyomók készítése jutányos árban :-:

WOTTITZ VILMOS

REPRODUKÁLÓ ÉS
FOTOCZINKOGRA-
FIAI MŰINTÉZETÉ

BUDAPEST, VI., KOSSUTH-UTCZA 1. SZÁM.

(Ferencziek Bazára).

A legjobb bőrfényesítő!!

SZÉKELY ÉS TÁRSA

VEGYI TERMÉKEK ÉS FESTÉKGYÁRA

KASSA, PESTI-UT.

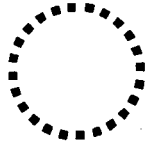
TELEFONSZÁM 21.

W LASZLOVITS TESTVÉREK

KÖNYV-, KŐ- ÉS MŰNYOMDÁJA

FŐ-UTCZA 64. KASSA, FŐ-UTCZA 64.

Elvállal minden e szakba
vágó munkákat gyors, iz-
léses és pontos előállítás-
ban :: Teljesen új és mo-
dern betüanyag felszerelés

Felsőmagyarország leg-
nagyobb üzeme :: Kassa
szab. kir. város nyomtat-
:: :: ványszállítója :: ::

Grand Café

KASSA.

BERGER

Az úri közönség
találkozó helye!

nagy kávéház.

VIZY DOMOKOS KASSA.

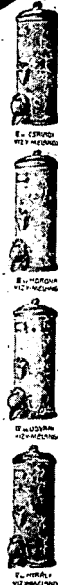
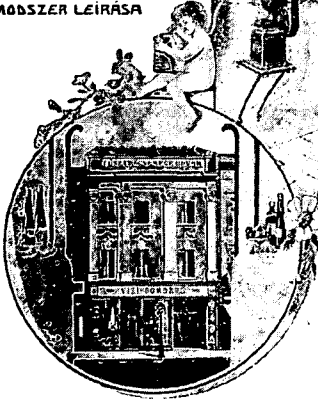
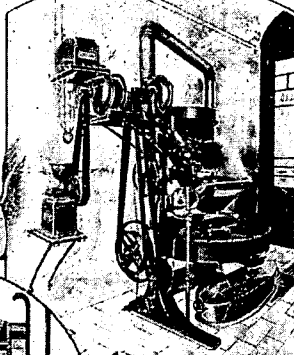
FÜSZER, CSEMEGE
ÉS KÁVÉ BEHOZATALI ÜZLET.

„VIZY MELANGE”

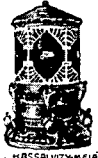
PÖRKÖLT KÁVÉ
A LEGJOBB
TESSÉK MEGPRÓBÁLNI

MELLÉKELVE LESZ
A KÁVÉ FŐZÉS LEGJOBB
MÓDSZER LEÍRÁSA

„VILLANYOS KÁVÉ PÖRKÖLŐ

NAPONTA PÖRKÖLÉS
HÁZIPÖRKÖLŐ NEPSZÉG 1000 Ft.

- I. KASSAI-VIZY-MELANGE 1 kg. H. 5.20
- II. CSALÁDI-VIZY-MELANGE - 5.60
- III. KORONA-VIZY-MELANGE - 4.-
- IV. OSVARI-VIZY-MELANGE - 4.80.
- V. KIRALY-VIZY-MELANGE - 5.20.

MEGRENDELÉSEK
A BEÉRKEZÉS NAPJÁN AZONNAL
POSTÁN BÉRMENTVE ELINTÉZTETNEK.

NYERS KÁVÉK SZINTÉN
NAGYVÁLASZTEKBAN
KILÓJA H. 240 Ft. H. 4.80 kg.

BUDAPEST, VILÁGOSKÖZLŐ U. 13. SZÁM.

A KASSAI JELZÁLOGBANK

RÉSZV.-TÁRSASÁG.

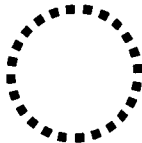
FŐ-UTCZA 4.

Elfogad betéteket tartalékkönyvecskére vagy folyószámlára legelőnyösebb feltételek mellett.

Vesz és elad értékpapírokat, arany és ezüst pénznemeket, idegen bankjegyeket. — Átutalásokat bármely külföldi piacra is **közvetít**.

Tűz- és betörésmentes safe deposit.
Sorsjegyek részletfizetésre.
Osztálysorsjegyek.
Sorsjegyek alakítása.

Minden egyéb bankügylet gyors
:: és előnyös lebonyolítása. ::

NYULÁSZI BÉLA

DOHÁNY- ÉS SZIVARTÖZSDÉJE
KASSA, FŐ-UTCZA 12. SZÁM

Bejegyzett védjegy.

Sorsjegy, papir-
áru, játékkártya,
képes levelező-
lap, hirlapeladás

HIRLAPELŐFIZETÉSEK
= FELVÉTELE. =

Alapított 1844. évben.

KASSAI TAKARÉKPÉNZTÁR

a székesegyházzal szemben :: (saját házában).

Felsőmagyarország legrégebb
és legnagyobb pénztétele.

Betéteket gyümölcsöztet. —
Kölcsönt váltóra, betáblázásra
vagy folyószámla alakjában. Ingye-
nes pénztátulás Amerikába.

Legelőnyösebb feltételek megállapodás szerint.

Ha jó ruhát

készen vagy mérték szerint
óhajt beszerezni, m e n j e n

Neumann M.

cs. és kir. udvari szállító céghez

Kassa, Fő-utca 27.

.....
Kivánatra képes árjegyzék ingyen.

WEINER IZSÓ

kalap és uri divat üzlete

KASSA, Fő-utca 15. szám

ajánlja kizárólag elsőrendű áruít, egymintkalapok, uri fehéreneműek, bőröndök, úti- és kocsitakarók, kesztyűk, nyakkendők és mindennemű uri divatcikkeket. Különlegességek vadászcipőkben, bőr- és posztolábszárak, valódi dániai Lawala borkabátok, mellények és sapkákban. Vidékre kívánatra választékot is küldök.

PALLAGHY BÉLA

gyógyszeráru kereskedése a „Kigyó“-hoz

— Kassa, Fő-utca 91. szám —

Gazdasági, állatgyógyászati és különféle háztartási cikkek.

Kötszerek, gummiárúk és betegápolási kellékek. Mentőszekrények.

Gyógy-, pipere- és háztartási szappanok.

Szájvizek, köröm-, haj- és bőrápolószerek.

Illatszerek, kölni vizek, szobaillatok.

Rum- és likőressenciák.

Gyógyszer-specialitások, gyermektápszerek.

Fertőtlenítő szerek, fürdőpótlékok és gyógyszók.

Ásvány-és gyógyvizek

Egér-, patkány- és rovarirtó-szerek.

— Fényképészeti cikkek és vegyszerek.

Bauernebl és Fia

sörfőzde és malátagyár

Telefon szám 78. **Kassa.** Alapítva 1857.

Termeli a legjobb minőségben
a következő söröket

Király-sör
Korona-sör
sötét Bajor-sör

Legujabb műszaki berendezéssel
és mesterséges pinczehűtéssel
felszerelve.

Nagyobb küldemények saját jéggel hűtött
szállító-kocsijainkban szállítanak. A különböző
minőségű sörök szállítása palackokban történik.
Bővebb felvilágosítással, nemkülönben árjegy-
zékkel kívánatra a sörfőzde készséggel szolgál.

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS! :: TELEFON 171.

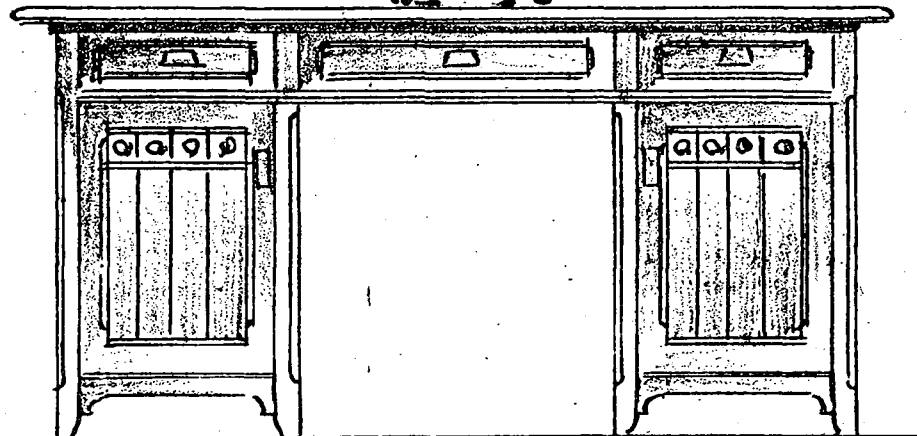
JAKOBOVICS ÁRMIN ÉS TESTVÉRE

első kassai butormintaterme és butoráruháza

Kassán, Fő-utca 39. sz.

(saját házában) :: a székesegyházzal szemben.

■ KÉPES ÁRJEGYZÉK KIVÁNATRA BÉRMENTVE. ■

Raktáron tartunk mindig legnagyobb választéku készletet **szilárdan dolgozott** butorokból, minden most használt fában és **stylben**, ugymint:

=== **teljes háló-, ebédlő-, uriszoba- és szalonberendezésekből** ===

luxus-, fantasia- és ülőbutorokból, szőnyegdiványok, ottománok és mindennemű **matracokból**; ugyszintén elvállalunk mindennemű **díszítési és kárpitosmunkákat** is. Továbbá nagy raktárt tartunk **szőnyegek- és függönyökben.**

Raktár előszoba- és konyhabutorberendezésekből.

=== **Kedvező fizetési feltételek mellett is szállítunk.** ===

=== **Dús raktár mindennemű rézbutorokban. — Specialisták modern angol bőrbutorokban.** ===

A v. é. közönségnek figyelmébe ajánljuk a most létesített külön osztályt **tömörfa (massiv) butorokban**, amennyiben egy elsőrangú tömörfa (massiv) butorgyárnak a **kizárólagos elárusítását**, illetve **képviselőtét Ab.-Torna-, Zemplén-, Sáros- és Szepesmegyék** részére átvettük és ezen kitűnő gyártmányból jutányos árszabás mellett állandó nagy raktárt tartunk. Különösen ajánlható ez a **tömörfabutor szállodák, fürdőhelyek és villák berendezésére.**

Telefon 30. sz.

Telefon 30. sz.

Szakmáry és Zilahy

csemege-, fűszer-, cukorka
— és ásványviz-üzlete —

Kassa, Fő-utca 57. szám.

Naponta frissen pörkölt kávé.

VITÉZ A.

gazdasági szakkönyvkereskedése,
zenemű- és papirkereskedés

Kassa, Fő-utca 75. sz.

Minden irányu magyar
és német nyelvű szak-
munkák nagy raktára.

Az évente megjelenő általános
könyvjegyzéket kívánatra in-
gyen és bérmentve megküldjük.

QUIRSFELD JÁNOSNÁL

KASSA, FŐUTCZA 51.

Serlegek RÁKÓCZI czimerrel, „Pro libertate“ felirattal K. 3.60

II. RÁKÓCZI FERENCZ MELLSZOBOR

mintázta Szamovolszky Ödön, a kassai honvédszobor készítője. (Egyedül létező kiadás.)

15 cm. magas, elefántesont színű	K 3.—
15 cm. magas, bronz színű	K 5.—
30 cm. magas, valódi bronz	K 60.—

MAGYAR LESZÁMITOLO ÉS PÉNZVÁLTÓ BANK KASSAI FIÓKJA

Befizetett részvénytőke 60 millió korona.

Elfogad pénzbetéteket

Leszámitol váltókat

Finanszíroz ipari és kereskedelmi vállalatokat

Jelzálog-kölcsönt nyújt ingatlanokra és már fennálló jelzálogkölcsönöket konvertál saját kibocsátású 4 és 4¹/₂%-os záloglevelei alapján

Terményelőleget folyósít.

Bérbe ad Safe deposit rekeszeket.

A bankszakma minden ágában szívesen
== szolgál felvilágosítással. ==

